

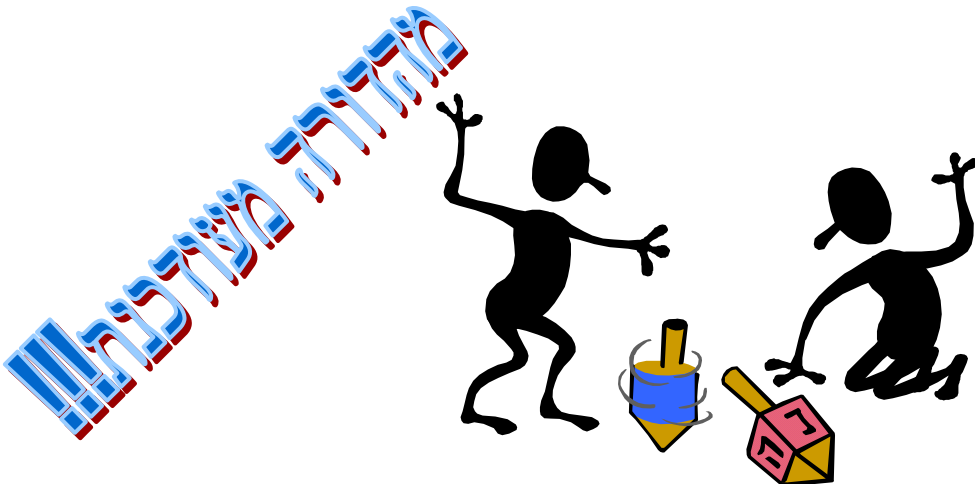


מועדי ישראל - תלמוד הלכה ומנהג



סמסטר ב' 2004

האתר הלא רשמי ללוגיסטיקה  
[www.logistics.up.co.il](http://www.logistics.up.co.il)



התקציר הוא חלקי אין אחריות על טיב החומר!!!

עריכת הילה סובול

לקט סיכומים ממצים, שנכתבו בידי מיטב המסכמים והעורכים

© רוב הזכויות שמורות

בהצלחה

**תוכו עניינים**

4	הלוח העברי (אבי 1-21).....
7	החדש הזה לכם – קידוש החודש וקידוש הלבנה (אבי 22-23).....
10	לקראת שבת (תומר 24-36).....
15	ליל התקדש שבת (תומר 37-48).....
18	הדרשה וקריאת התורה בבית הכנסת בשבת : (רן 49-55).....
21	שלוש סעודות לחם משנה(רן 56-65).....
22	השבת (רן 66-68).....
23	יום מנוחה וקדושה (רותם 69-72).....
25	יום טוב (רותם 73-78).....
26	מעשה איש ופקודתו: (רן 79-81).....
27	יום הדין בראש השנה (ניר 81-84).....
28	מאכלי ראש השנה סימנא מלתא (שחר 85-91).....
30	תקיעת השופר ותפילות ראש השנה (רועי 92-98).....
31	תענית זיכרון (רותם 174-179).....
32	תעניות (רותם 180-188).....
34	חג פורים – י"ד באדר.(ניר 189-208).....
39	משלוח מנות בהלכה ובהגדה (אבי 209-212).....
41	ההתחפשות בפורים (שחר 213-220).....
43	חמץ ומצה (עדי 221-231).....

49	.....(עדי 232-248)	סדר הלילה
54	.....(שחר 249-256)	חג הפסח – חג המשפחה.
55	.....	מטרתן של מכות מצרים.
56	.....(רועי 257-260)	חג האמונה:
57	.....(רועי 160-161)	מעשה אמהות סימן לבנות:
57	.....(רועי 262-269)	העומר
58	.....(רועי 270-271)	ל"ג בעומר - באור בستر ובמסותורין:
58	.....(עודד 272-293)	יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג
62	.....(301-294)	חסר החלק של אילן
62	.....(אילן 302-308)	שבועות מנהגי החג
66	.....(אילן 309-313)	חג השבועות בימי בית שני
68	.....	חמישה עשר באב:
68	.....	חמישה עשר בשבט:

**בהצלחה רבה**  
**עריכה: הילה סובול**  
**סיכומים נוספים ניתן למצוא:**  
**[www.logistics.up.co.il](http://www.logistics.up.co.il)**

## הלוח העברי (אבי 1-21)

### התקופה הקדומה

קביעת יחידת הזמן מאז ומעולם ע"י תנועת השמש והירח. ישנן 3 שיטות לקביעת השנה והחודשים:

א. השיטה הירחית – 12 חודשי ירח, שנת ירח אורכת כ 354- יום (כאשר אין חפיפה קבועה בין החודשים לעונות).

ב. השיטה השמשית – שנת שמש אורכת כ 365- יום.

ג. השיטה הירחית שמשית – שיטה מעורבת הדואגת לחפיפת העונות השנה עם החודשים. מידי כמה שנים יש ל"עבר" את השנה (להוסיף חודש)

נק' לגבי העם היהודי: לגבי היממה- היממה היהודית נמדדת מהערב ומסתיימת בערב שלמחרת. אצל העם היהודי משתמשים השיטה הירחית שמשית.

### קביעת החודש

הציווי התנכ"י מורה על קידוש החודש, פרט לידיעה שמתחיל חודש, יש לקדש עליו. מחזור "מולד הירח" (חודש) אינו קבוע יכול להיות חודש חסר (29 יום) או מלא (30 יום). (\* מולד אסטרונומי- הזמן בן הירח נמצא בין כדה"א לשמש- < לא ניתן לראותו אלא בערך 18 שעות לאחר מכך.. "מולד נראה").

### מצוות קידוש החודש

מצוות קידוש החודש ניתנה במקור למשה ולאחרון והשתלשלה ככל הנראה במרוצת השנים לידי בית הדין הגדול בא"י, שקבע לפי ראיית מולד הירח את החודשים. קביעת ראש חודש הייתה מותנית, כאמור, בראיית מולד בליל אותו יום. אם נזכר שעוברות לפחות 18 שעות בין המולד האסטרונומי למולד הנראה וכן נזכר שחודש נמשך כ-29-30 יום, אזי המולד יכול להיראות בליל היום ה-30 או בליל היום ה-31. חכמי בית הדין שידעו על 2 האפשרויות הללו חיכו בליל היום ה-30 שיבואו עדים להעיד כי ראו מולד ואז, יכריזו כי החודש הקודם היה בן 29 יום. אם לא היו באים עדים אזי ברור כי המולד יופיע בליל ה-31 ולא נדרש ממש לראותו או בעדות.

### הקידוש עצמו

אם המולד נראה בליל ה-30- אזי הקידוש נעשה ביום ה-30, ראש בית הדין אומר "מקודש" והעם חוזר "מקודש מקודש", כשהמולד נראה בליל ה-31- אזי מסתפקים בקביעה ולא בקידוש. אם מסיבה כלשהי לא הספיקו לקדש על מולד שנראה בליל ה-30- אזי נקבע יום ה-31- לראש חודש. כשירות עדים תמיד נבדקו כי עדויות התאימו לתחזיות אסטרונומיות, וכן החכמים נעזרו בציורים שונים של הירח בכדי לעזור לעדים להסביר בדיוק מה ראו.

### סמכות בית הדין

בית הדין ונשיאיו הם אלו שקבעו את התקנות הפרוצדוראליות בעניין קביעת החודש (פרסום תקנות וכו'...). חשיבות רבה הייתה בקביעת חודש שכן כך נקבעו גם 3 הרגלים, יום כיפור, וראש השנה. פרשנות נוספת מתוך " אשר תקראו אותם.. " וכן "אם תקראו אותם הם מועדי, ואם לאו אין הם מועדי..." – מעיד על כך שגם אם נקבע חודש בתאריך שגוי מסיבה כלשהי (עדות שקר.....) הקידוש תקף!!

### הגראש חודש

בתק' בית המקדש, חגיגות ראש חודש נחגגו ע"י הקרבת קורבן מיוחד. בתק' המקרא לעומת זאת, נערכו סעודות חגיגיות וכן הכריזו על יום שבתון. פרסום קביעת ראש חודש לאחר קביעת ראש חודש נהגו, ע"י השאת משואות, ליידע את כל העם בארץ ובסביבה (בבל..). על תחילת חודש. שיטת המשואות הופסקה עקב הטעיות מכוונות מצד הכותים ( יושבי שומרון) ועברו לשיטת השליחים.

### יום טוב שני של גלויות

בשתי שיטות ההודעה הנ"ל הייתה בכל זאת בעיה, שכן במקומות מרוחקים יותר לא יכלו לדעת בבטחה מהי קביעת בית הדין בישראל. התורה ציוותה להישמע להחלטת המוסמכים לכך ולעומת זאת, במקומות מרוחקים לא יכלו להסתמך אלא על המתמטיקה לקביעת ראש החודש. מה עשו אם כן, כדי לשמור על תאריכים אחידים? בישראל נקבע ראש חודש ע"פ הראייה והוחלט על היום ה-29- או ה-30-. בגולה הסתמכו על החשבון והיה סיכוי שיחפפו לקביעת בית הדין או שיסטו ממנה (הסטייה היא מכסימום ביום אחד כמובן). מה שעשו אם כן היה קביעת שני הימים כמועדים שיש לשמור אותם בהנחה שאחד מהם הוא בוודאי הנכון.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

היום השני שנחגג כדי להסיר ספק נקרא "יום טוב שני של גלויות", יום זה הונהג ב-6 מועדים מן התורה: יום טוב ראשון של פסח, שביעי של פסח, שבועות, יום טוב ראשון של סוכות, שמיני עצרת (8 של סוכות), ראש השנה. ביום כיפור כולם שמרו רק על יום אחד מסיבות בריאותיות (המחמירים שמרו יומיים). לעיתים קרה שלא נחגג יו"ט שני, אם למשל הגיעו שליחים בזמן להודיע על התאריך המדויק.

### ראש השנה יומיים

גם בארץ נחגג ראש השנה יומיים מחמת הספק שכן ע"פ הראייה יש 2 אפשרויות: אלול חסר (29 יום) ואז ראש השנה הוא ב-30. אלול מלא (30 יום) ואז ראש השנה ב-31. נהגו בקודש כל יום ה-30 (מחמת הספק שיבוא עד לומר שראה מולד). ואם בסופו של דבר לא הגיעו עדים אזי המולד הוא בליל ה-31 וחגגן "סתם" יום כדי להיות בטוחים.

### קביעת השנה ועיבורה

כבר הראנו שהחודש העברי נקבע ע"פ הירח, אבל השנה מושפעת גם לפי השמש. ולמה זאת? בתורה, ישנם מועדים המחויבים לעונות מסוימות והרי שהופעת עונות מושפעת מתנועת כדור הארץ סביב השמש (פסח- אביב...). בכדי לעמוד באילוצים הללו נוקטת השיטה היהודית השיטה הירחית שימשית. כבר אמרנו שאורך שנת ירח – 354 יום ואורך שנת שמש 365- יום. מנהיגים שנת ירח וכל כמה שנים מוסיפים חודש (מהצטברות הימים) להתאמת העונות (עיבור השנה). לא ידוע לנו איך עיברו את השנה מתק' מתן תורה ואילך, ש עדויות רק מתק' המקרא, וכך היה:

החודש הנוסף הוא אדר- < אדר א' ואדר ב'. העיבור נעשה ע"י בית הדין הגדול בארץ הנשיא היה ממנה ועדה (מינימום 3 איש) העיבור היה נקבע לפי שלושה סימנים: \* התקופה- אם החורף נראה ממשיך לתוך פסח היו מעברים את השנה, כי פסח אמור לחול באביב. \* האביב- אם ראו שלא יבוא אביב לפני פסח (מבחינת הבשלת השעורים בשדות) היו מעברים את השנה \* פירות האילן- אם ראו שהפירות לא יבשילו לקראת שבועות – היו מעברים גם כן. (כמובן שהיו עוד כמה שיקולים זניחים). המועד האחרון לקביעת עיבור הוא כאמור ה-29 באדר. היות וההחלטה לעבר תקפה לשנה הנוכחית בלבד.

החדש הזה לכם – קידוש החודש וקידוש הלבנה (אבי 22-23)

את קביעת הלוח העברי ייחסו, עד לפני 100 שנה לר' הלל בן ר' יהודה, אשר תיקן את הלוח ב-359 לספ"ה, אך לאחר שנמצאו מגילות עתיקות הגיעו למסקנה כי ר' הלל אכן תיקן את הלוח העברי אך לא חתם אותו, כלומר הוכנסו שינויים וכללים נוספים מאוחר יותר, שהתבססו כמובן על הכללים היסודיים שקבע הלל. גיבוש סופי של הלוח כבר היה במאה ה-9 (850 לספ"ה), פרט לאי הסכמה לגבי תחילת ספירת השנה (מחלוקת בין בבל (ר' סעדיה הגאון) לבין א"י (בן מאיר)), אבל בסופו של דבר פרסם ר' סעדיה הגאון את ספרו "ספר המועדים". דעתו זו שהתקבלה לבסוף וכן כעת, בעקבות פרסום הספר, הפכה שיטת חישוב החודשים למתמטית בלבד וכן הפכה לנחלת הכלל ולא נשתמרה אצל החכמים בלבד. אחת ההחלטות שעודדו מעבר ללוח עברי אחיד היה המצב המדיני בא"י. ב-324 שלט בארץ קונסטנטינוס קיסר (שלטון נוצרי) – מצב היהודים בארץ הורע והנוצרים ניסו לחבל בספירת החודשים ועיבור השנה. נעצרו אנשים שנחשדו כשליחי בית הדין הגדול (המודיעים על תחילת החודשים) וכן מנעו את אסיפות בית הדין הגדול לכשרצה להתכנס בנושאי עיבור השנה. פרט לכך, עקב המרידות הפנימיות בארץ, המעבר בדרכים לא תמיד היה בטוח עבור השליחים ומשום כך הוחלט כי היות ולא ניתן לדאוג לעדכון שוטף של העם והגולה אזי עדיף לקבוע חוקים וכללים קבועים לכל. ואכן, בהחלטה זו נקבעו מועדים לא"י ולגולה כדי שכולם יחגגו בתאריך זהה.

יסודות הלוח

(הלוח נחתם סופית במאה ה-10) כמה מכללי הלוח:

א. החודש היהודי

חודש ירחי וכן מורכב מימים שלמים בלבד. 29 יום (חודש חסר) או 30 יום (חודש מלא). השנה מתחילה בחודש תשרי מלא ומתחלפים לסירוגין. לגבי חשוון וכסלו יש גמישות-לפעמים יש להוסיף יום לשנה ואז מוסיפים לחשוון ולפעמים יש לחסר יום ואז מחסרים מכסליו. בשנה מעוברת נוסף חודש- אדר ב'. רק ראש חודש תשרי (ראש השנה) נקבע ע"י חישובי מולד, כל שאר החודשים נקבעים ע"פ הכלל הבא (א' ב' דר"ח): אם יש חודש חסר (29 יום) ראש החודש הבא אחריו הוא יום ה-1. אם בחודש יש 30 יום אזי ראש החודש הבא אחריו הוא גם יום ב-30 של החודש הזה וגם היום ה-1 של החודש הבא (מדוע? כי כאשר החודש הוא בן 30 יום אין הקבלה בין הקביעה לפי תאריך לבין הקביעה ע"פ מולד- המולד ייצא ב-30 אבל התאריך נקבע ב-31 למשל, אזי כדי שתהייה התאמה נקבע כי שניהם מהווים ראש חודש.

ב. השנה העברית

שנה שמשית. או שנה פשוטה או שנה מעוברת.  
פשוטה- 12 חודשי ירח עם 3 אופציות  
חשוון חסר, כסלו מלא – שנה רגילה – 354 יום.  
חשוון מלא, כסלו מלא – שנה מלאה – 355 יום.  
חשוון חסר, כסלו חסר – שנה חסרה – 353 יום.  
מעוברת- 13 חודשים עם 3 אופציות  
שנה רגילה 384 יום.  
שנה מלאה – 385 יום.  
שנה חסרה- 383 יום.

ג. מחזוריות השנה

הטריק הוא כזה: בכל מחזור של 19 שנים ישנן 7 שנים מעוברות ואילו הן השנים  
במקומות ה-3,6,8,11,14,17,19- כל שאר השנים- פשוטות.  
אם נרצה לדעת אם השנה מעוברת או לא נחלק את מספר השנה ( בגימטרייה. למשל  
התשנ"ו = 5756 ) ב-19, , השארית הרי תסמל את מיקום השנה בסקלה של 1-19 אם יצא  
שהיא 3/6/8/11/14/17/19 אזי היא מעוברת.

ד. קביעת היום בשבוע בו יחול ראש השנה (אד"ו – לא ימים א' ד' ו-ו'ר):

ראש השנה חל ב-א' תשרי (יום המולד של תשרי). ישנן 4 אופציות לדחיית ראש השנה מיום  
המולד ביום או יומיים (מובאת כאן רק הסיבה העיקרית):  
ראש השנה לעולם אסור שיחול בימים ראשון רביעי או שישי. אם יצא כך, אזי שהמולד הוא  
בימים אלה אזי הוא נדחה ביום. **למה אסור שיצא בימים אלה?**  
**יום ראשון**-כדי שהושענה רבה לא יצא ביום שבת ואז תתבטל מצוות חיבוט ערבה. **יום**  
**רביעי**- כדי שיום כיפור לא יצא ביום שישי. **יום שישי**- כדי שיום כיפור לא יצא ביום ראשון.  
סמיכות יום כיפור לשבת תיצור 2 ימי שבתון רצופים. מכלל (1) יש השלכה על פסח שכן  
המרחק מניסן לתשרי קבוע תמיד. יוצא שיום טוב ראשון של פסח (ט"ו ניסן) לא יכול להיות  
לעולם ביום שני, רביעי או שישי (בד"ו).



### סימני השנים

נוהגים לסמן את השנים השונות ב-3- אותיות כאשר האות הראשונה מציינת את היום בו חל ראש השנה, האות האחרונה מציינת את היום של פסח ואילו האות האמצעית מציינת האם זו שנה כסדרה, חסרה או מלאה. לדוגמא: "הכז" מציינת את השנה השכיחה ביותר הלוח העברי, ראש השנה ביום חמישי ('ה'), פסח מתחיל היום שבת ('ז') והשנה היא כסדרה ('כ'). שיטת א"ת, ב"ש..... נוצרו סימנים שונים לקביעה מראש של ימי המועדים השונים בהתבסס על היום בו חל פסח:

א"ת: ביום בו חל א' של פסח יחול תשעה באב שאחריו.

ב"ש: ביום של ב' בפסח יחול שבועות שאחריו.

ג"ר: ביום של ג' בפסח יחול ראש השנה שאחריו.

ד"ק: ביום של ד' בפסח יחול קריאת תורה (שמחת תורה) בחו"ל בשנה הבאה.

ה"צ: ביום של ה' בפסח יחול צום יום כיפור של השנה הבאה.

ז"ע: ביום של ז' בפסח יחול יום העצמאות של מדינת ישראל (סימון זה נוסף מאוחר יותר מן הסתם).

### השלכות הלוח

ראש חודש- יום חול רגיל, החגיגות מתבטאת בתפילות ובברכת המזון, באיסור תענית והספד וכן ארוחות חג. יו"ט שני של גלויות וראש השנה יומיים- לאחר שפורסם הלוח, לא הייתה סיבה להמשיך בעניין יו"ט שני שכן תאריכי כל המועדים נקבעו כבר מראש. ובכל זאת לא בוטל העניין כדי לא לבטל את המנהג שפשט בגולה. מנהגים- לפני הלוח נהגו הרי לקדש על תחילת חודש ואילו אחרי שכונן לוח נעלם הדבר (כי לא מסתמכים יותר על הראייה) ולכן כנראה נולד המנהג של "קידוש לבנה", כזכר לקידוש החודש שנהגו בעבר.

### קידוש החודש וקידוש הלבנה

"החודש הזה (ניסן) יהיה לכם ראש החודשים.....", " ..שהירח מתחדש יהיה לך ראש חודש..", כך צווה משה ע"י ה' ערב היציאה ממצרים, ה' קבע כי החודש מתחיל עם התחדשות הירח ועל משה ציווה "ראה וקדש" (חובת ראייה). זכות הראייה והקידושין לא ניתנה לכל אחד. רק משה ואהרן קיבלו אותה (ואחריה, בת' המקרא, לא ידוע מי קיבל אותה) לאחר מכן, בתק' התלמוד והמשנה ידוע כי הסמכות הייתה בידי בית הדין הגדול בא"י. לאחר שר' הלל קבע את הלוח ב-359 לספ"ה לא היה עוד צורך בקידוש החודש, אזי לשם שמירה על המסורת והמועד המיוחד נוסחה "קידוש הלבנה" ( "ברכת הלבנה") "...

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

ואומר 3 פעמים, כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך, כך אם ירקדו אחרים להזיקני לא אפגע... תיפול עליהם אימה ופחד.. " על מי תיפול אימה? מי רוצה להזיק?  
כבר הזכרנו בעבר כי תק' הלוח הייתה רווית קשיים מצד השלטון הנוצרי בא"י אשר לא הקל על קיום המצוות, הכוונת מילים אילו אכן הופנו אל עבר המסקלים והמפריעים בדרך. עוד בקידוש- " ואומר 3 פעמים סימן טוב, סימן טוב, סימן טוב... ורוקד 3 קידות כנגדה.. " מה בדיוק השמחה והחגיגות? זכר לסעודות ולחגיגות שנערכו בקידוש המולד  
(-) ניתן לומר כי במקור, קידוש המולד הייתה הודיה על יצירת גרמי השמיים ע"י ה', ואילו "קידוש הלבנה" נועד גם לשמר את התודה היסטורית וגם לשמש כזכר למנהג הקדום.  
(-) הקושי נתעורר כשגילו שאת "קידוש הלבנה" קיימו במוצ"ש ולא דווקא מיד עם המולד..... בתק' האמוראים (זמן כינון הלוח) אכן נאמרה הברכה בסמוך למולד במידת האפשר, מאוחר יותר הוחלט לאחרה מעט למוצ"ש בכדי להוסיף חגיגות (שבת..). וכן האדם טוב לב ורגוע במוצ"ש: "..כשהוא מבושם ובכלים נאים...". לגבי הטענה האחרונה כמה פרשנויות:

"כשתתבשם" – לאחר שהאדם יתבשם, נחה רוחו וליבו עליז. כשהלבנה תתבשם – כאשר האדם נהנה מאורה של הלבנה, בערך 3 ימים אחרי המולד. ר' אליהו מזרחי מסביר את דברי רש"י לגבי המצווה בקטע "...והחודש הזה לכם..". שכן עוד לפני שיצא עם ישראל ממצרים קיבלו עליהם מצוות (מצוות מילה למשל..). אך רק לאחר היציאה ממצרים קיבלו יחס של עם, גוף אחד, אחד המאפיינים של אומות העולם (גם כיום) הוא לוח שנה ייחודי להם. כאן לראשונה ניתנה מצווה לכל העם ולא ליחידים (יש אומרים שגם מצוות עיבור השנה נכללת כאן). הסמכות ניתנה בידי הסנהדרין או כל בית דין אחר מטעמו א"י, הדגש כאן הוא על א"י, רק כאן נקבעים התאריכים (סמל לחשיבות ומרכזיות).

### לקראת שבת (תומר 24-36)

#### א. הכנת צורכי אוכל נפש לשבת

קדושת ואיסורי יום השבת השפיעו על הליכות יום השישי ואף על יתר ימות השבוע. איסור מלאכה בשבת חייב הכנה מוקדמת של צורכי אוכל נפש, שהאדם זקוק להם בשבת. ע"פ היהדות ההלניסטית, אף הוא (יום שישי) כונה "יום ההכנה". באדיקט של אוגוסטוס קיסר "ולא יאולצו לשמש ערבים בשבתות או ביום ההכנה, החל מן השעה התשיעית". נוסף על כך ישנן עוד דוגמאות בהם התייחסות אל יום זה כאל יום ההכנה, לעומת זאת במקורות חיצוניים אחרים מכונה הוא, ערב שבת, או היום לפני השבת.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

על חובת ההכנה מדובר גם בספר היובלים ובשם יט', שם מוזכר לא לעשות מלאכה ולא לאכול אוכל שלא הוכן לפני יום שבת. רב חסדא השווה את חובת אדם להשכים קום להכנות לשבת, ללקיטת המן במדבר, שהייתה נעשית בבוקר כדי להכינו לשבת. בין התקנות שמונו בבבא קמה הייתה שתהא אישה משכמת ואופה. יש שמפרשים תקנה זו שתשכים אישה בכל יום, ויש מפרשים שהכוונה לערב שבת. בתלמוד הירושלמי מפורש, שההכנות כל כך מרובות שאפילו אליהו הנביא ימנע מלבוא ביום זה.

### ב. היטהרות, ניקיון הגוף וטבילה

דוגמאות רבות יש לניקיון לכבוד ערב שבת. ר' יהודה שהיה רוחץ את פניו רגליו וידיו, הילל שנהג לרחוץ את ראשו, והיה הולך לבית המרחץ כדי לעשות מצווה. ע"פ כך הסיקו אמוראים שזיהי מצווה. יתר על כך מסופר שבימי בית המקדש נהגו להיטהר ולטבול לפני כניסת השבת, כאשר באו להראות לפני ה'. נראה כי מצווה זו נשמרה גם לאחר החורבן רק ששם היא לא מתקשרת לעליה לבית המקדש אלא "לטהרה בערבי ימות המקודשים" ז"א ליום השבת.

### ג. "שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול"

נאמר בספר שמות שיש לקדש את השבת בכסות נקייה. האמוראים לא הסתפקו בכך ומליצו על לבישת בגדים מיוחדים לשבת. כדי שיהיה היכר הבדל בלבוש בין שבת לחול, צריך שיהיה לאדם 2 עטיפים. אך לעומת זאת בא"י לא היה נהוג לנעול זוג נעלים שונה.

### ד. שושנים וחדסים לכבוד שבת

בתקופה התלמודית נהגו להכין לכבוד שבת צמחים לנוי ולהריח בהם. היו מכינים פרחים וענפים ריחניים כדי ליהנות מריחם הטוב ולברך עליהם וכדי לקדש בהם את בתי ישראל בשבתות וחגים. ר' שמעון ראה זקן רץ ובידו 2 חבילות כששאלו מדוע 2 ענה לו לכבוד שבת, אחת כנגד זכור ואחת כנגד שמור.

### ה. "זוכרתו מאחד בשבת"

חלקן מן ההכנות לשבת עוד החלו לפני יום השישי. ישנה התקנה שהיו מכבסים בגדיהם ביום החמישי לכבוד שבת, התירו לכבס ולהסתפר ביום חמישי אם יצא בערב תשעה באב, מפני כבוד השבת. אפילו כאשר בתי הדין אסרו על בתי מלאכה לעבוד, התירו לפתוח את החנויות ביום שבת. תפיסתו של שמאי הזקן הייתה מבוססת על שמור וזכור. לזכור את יום

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

השבת בכל ימות השבוע, ושמור את השבת לגבי הדברים האסורים במהלך יום השבת. נוסף נאמר על שמאי שהיה או כל לכבוד שבת כל ימיו. כאשר ראה בהמות הוא נמצא אוכל אותן כדי שהיפה והטובה תשמר לו לשבת. רעיון נוסף הוא על מנין הימים כחלק מהשבת, ז"א ראשון בשבת, שני בשבת, כדי להראות את השאיפה של ימות השבוע אליה. גישתו של שמאי הזקן ואלעזר בן חנניה הייתה אסירת תחילתן שלמלאכות שונות בימי חול מחשש שהמשכן של המלאכות בשבת, אפילו אם הן נעשות מאליהן הן פוגעות בקדושת השבת. שהעבודה תהיה כל ימות השבוע ותיייה גמורה עד לערב שבת.

### ו. מלאכות שתחילתן בחול והמשכן בשבת.

ישנן מחלוקות מסוימות בין בית שמאי והלל לגבי מלאכות שנעשות לפני שבת, כאשר שמאי אוסרים, והלל מתירים. לדוגמא צליית פת בערב (כך היא תמשיך להצלות ביום, גם לגבי טעינת קורות בית הבד). כדי שיזוב מהם שמן בשבת. דוגמאות רבות נוספות ישנן כמו לתת גופרית תחת הכלים לפני שבת, כדי שיקבלו את גוון הגופרית בשבת, אין נותנים חטים לירחיים של מים, כדי שיטחנו מבעוד יום. במקרה האחרון גם מסכימים בית הלל כיוון שהירחיים משמיעים קול בטחנם ודבר זה נשמע ברבים וזה מהווה זלזול בשבת.

### ז. שבתת כלים

שוב מחלוקת בין שמאי להלל, בנוגע לשביתת כלים. ע"פ הפסוק שנאמר "ביום השביעי תשבת, למען ינוח שורך וחמורך... בית שמאי מקבילים שביתת שור וחמור לכלים ולכן אוסרים את הפעולות לעיל בימות החול, ואילו הלל מתירים סמוך לשקיעה, כיוון שהם מפרידים שביתת בהמה משביתת כלים. בית שמאי לא מתירים לכן שתעשה מלאכה בבגדים ע"י גוי אפילו ביום השבת, והלל מתירים סמוך לשקיעה. שמאי אוסרים משלוח אגרות אפילו ביום רביעי, והלל מתירים. בית שמאי בכלל לא רצו שכליהם ימצאו בידי גויים שלא תעשה בהם עבודה, בית הלל הקפידו לא לתת סמוך לשבת, וגם בהתאם לעבודה. בגדים שלא לוקח הרבה זמן לכבס לדוגמא היו נותנים גם בערב שבת, אבל כאלו שכן נהגו למסור רק ימים לפני השבת. בענין משלוחים בית שמאי לא שלחו אגרות אלא בימים הראשונים של השבוע, בית הלל התירו גם משלוח בערב שבת.

### ח. הימים "קמי שבתא"

אלו הם הימים הסמוכים לשבת, והכוונה לפעולות שאסור להתחילן 3 ימים לפני השבת מחשש שהפעולה תתמשך ותגרור חילול שבת. לדוגמא אין יוצאים לים הגדול. שמאי אוסרים מיום רביעי הלל מתירים. ההסבר הוא שהים הוא מקום מסוכן ועלול להיווצר מצב של חילול

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

שבת. איסור זה במשך הזמן בוטל, והותרו נסיעות קצרות, או ארוכות לצורך מצווה. אולם מאוחר יותר במאה שנייה, הנוהג חזר לכך שלא מפליגים 3 ימים לפני השבת. דוגמא נוספת היא לא צרים על עיר לפני שבת. (כמובן שפיקוח נפש דוחה שבת אך אם לא מדובר במקרה זה, לא מתחילים לצור לפני יום שבת. אין יוצאים לשירה קודם לשבת שלשה ימים. (אותו נימוק של איסור יציאה לים)

### ט. עסקאות עם גויים בערב שבת

היו גם הגבלות מרובות לגבי הסחר עם גויים. בית שמאי קבעו שנוסף על איסור השכרת כלים לגויים בערב שבת, אין מוכרים לנכרי, לא להתמקח עמו בערב שבת (בית הלל כמובן מתירים). בית שמאי מתנים את המכירה, השאלה בכך שהאדם יגיע לביתו, ואלו הלל אומרים שיצא מביתו של היהודי, כדי שלא יחשדו בו שמכר בשבת. הגבלות אלו השפיעו על צמצום היחסים הכלכליים והחברתיים בין יהודים לגויים.

### י. איסור מלאכה בערב שבת.

ניתן קודם כל הדגש שכשם שהצטוו לשמור את השבת, כך גם הצטוו לעבודה ככתוב: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלוקיך". אף-על-פי-כן נראה כי חז"ל צמצמו את שעות העבודה ביום השישי. ההלכה היא שמחצות לא עושים עבודה שלא קשורה להכנות לשבת, אמנם זו רק עצה ומי שיעשה עבודה אז לא תבוא עליו שום סנקציה. מנגד מי שלא יעבוד, או אפילו לא יעשה מלאכה ביום שישי אפילו לא מטעמי שבת, הקב"ה ישלם לו שכרו. זמן ניכר לפני שקיעת החמה היו נוהגים לתקוע 6 תקיעות בשופר. 3 להבדיל מן המלאכה ו-3 להפריד בין קודש לחול, אך מנהג זה התרופף בתקופת הגאונים. תפקיד הקריאות היו: ראשונה נמנעו ממלאכה בשדות, שנייה נסגרו החנויות, שלישית סולקו הקדריות והועברו למקום שלא יתקררו, הדליקו נרות שבת. התקיעה הראשונה צריכה לבוא בזמן שיספיקו לסגור את החנויות ולהפסיק את העבודה. התקיעה השלישית סמוך לשקיעת החמה. (גם מהוראותיו של אוגוסטוס היהודים לא צריכים לשמש ערבים החל מהשעה התשיעית – זו השעה לפיהם נכנסת השבת.)

לפי ההלכה הירושלמית, מותר לעבוד עד שתשקע החמה. "אף היא אסורה, לפניה ולאחריה מותרים" אבל אדם מוסיף חול על קודש כי אינו יודע בדיוק מתי מתחילה ונגמרת השבת, לכן נזהרים. כתוצאה מזה רבים הסתפקו בתוספת מזערית ביותר. אך היו תנאים ואמוראים שקיבלו את השבת שעה קודם או אפילו יותר. לפי המסורת, ר' ישמעאל היה מתפלל אל השבת כבר ביום שישי. כך מסורת זו נשארה בידי יחידים חסידים, ואילו שאר האנשים הפסיקו את עבודתם סמוך לשבת.

יא. העניית בערב שבת

האצלת חגיגותיו של יום השבת מתבטאת גם באיסור להתענות (לצום) ביום שבת, ואילו כל הנשבע להתענות בערב שבת הוא נשבע שבועת שווא. דוגמא כתוב שיהודית הייתה צמה כל ימי אמנותה חוץ מערבי שבת ושבתות. (ראשי חודשים וערבים). ז"א שבגלל כבוד השבת אין אנו צמים ביום זה ובערבנו. לפי ר' יהודה אם ט' באב יוצא בערב שבת, מותר לאכול ולשתות, כדי שלא יכנס מעונה לשבת. ההלכה הראשונה החמירה באיסור צום בערב שבת, אך לאחר מכן נאמר כי יש טעם בצמצום מאכליו של אדם בערב שבת, כדי שייחנה יותר מסעודת שבת. נוצר כך בלבול מצד אחד, אסור שאדם יהיה שבע מידי, כך הוא לא ייחנה מסעודת שבת, ומצד שני אסור לצום. לדעת רבי יוסי, אין לאכול שונה בגלל השבת. רבי אבין, הרחיק לכת בזאת שצם כל ערב שבת. כיוון שדעות הרבנים חלקו לא הייתה הכרעה בהתחלה אך מאוחר יותר ניתן היתר לצום ערב שבת, ואף נהיה זה דרך אנשי מעשה.

יב. הלכתא רבתא לשבתא

חנניה בן חזקיה, אסר דברים נוספים שמא יהוו חילול שבת בשגגה: אין לאמן לצאת בערב שבת עם כל עבודתו. לא החייט במחטו, לא הנגר בקיסם באזנו, ולא הסופר בקולמוסו. כך קבעו חכמים גם כי אין להסתפר בערב שבת סמוך למנחה, לא להיכנס לבית המרחץ להזיע... כדי שפעולות אלא לא ימשכו עד לאחר החשיכה.

יג. ישיבה בדיו בערב שבת

זהי הלכה שמקורה קדום, אסור לשפוט דיני נפשות בערב שבת (כי אם יצא חייב לא יוכלו להורגו ביום שאחרי – שבת). דיני ממונות אפשר. לפני החורבן לא היו דנים גם דיני ממונות, זה מנהג שכנראה בא מן האיסור של אוגוסטוס להיות עדים מהשעה התשיעית. האמוראים לא עסקו בדיו בכלל בערב שבת כדי לא להפריע לשופטים להתחיל בהכנות לחג. לסיכום דיני ממונות לא נקבעו כאסורים אך השתדלו שלא לעסוק בהם, ואפילו לא שלחו זימונים לאנשים בימים אלו.

יד. אירוסין ונישואין וסעודתם בערב שבת

בתלמוד הירושלמי כתוב שאין להינשא בערב שבת- כיוון שחוששים שהארוחה תהיה לכבוד החתונה ולא השבת, וכן לא נישאים במוצאי שבת, כדי שלא יסבלו מהטרדות בנוגד להכנות במהלך השבת. דבר נוסף הוא שחתן לא יבעול (ביאה ראשונה) לא בערב שבת ולא במוצאי

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

שבת, כדי שלא ישכח בהיותו טרוד בסעודת הנישואין וישחט עוף. לגבי אירוסין, הדבר מותר בערב שבת רק בתנאי שזה לא יהיה מלווה בארוחה. למרות שבימי הביניים אף לעיתים קיימו ארוחה. ויש אפילו שנישאו בערב שבת (בעיקר בשכבות העניות) בגלל שבערב שבת ניתן להסתפק בסעודה צנועה.

### ליל התקדש שבת (תומר 37-48)

#### א. הבלת שבת

מונח זה לא כוונתו כמו בימינו, במזמורים ותפילות. ר' חניניה היה מתעטף בבגדים נאים, ומצפה לשבת הכלה. וכן יש גם מקרות המעידים שהיו אפילו מקבלים את השבת ריקודים ובשירה בואי כלה. במדרש כתוב, קדשו בשמחה, וממשיך ומתאר את השמחה ואת הקב"ה יושב לו בשמחה גדולה.

#### ב. קידוש היום

הסיקו התנאים לפי "זכור את יום השבת לקודשו" שיש לקדש את כניסת השבת, מצווה לקרוא ולהכריז על קדושת השבתות והמועדים. עם השנים נהית תפילה זו לחובה, ובמשך הזמן הצטרפה ברכה זו לסעודת היום. ואפילו אם היו במהלך הארוחה היו נוהגים להפסיק את הארוחה ולקדש את השבת.

#### ג. קידוש על היין

מהזמן העתיק היה נהוג למזוג יין לסועדים, וברבות הימים נהגו לשתות כוס יין כדי לקדש את היום. יש ויכוח בין בית שמאי שטוענים כי קודם יש לברך על קדושת היום ולאחר מכן על היין, ובית הלל ההפך. החכמים מסבירים את קידוש היין בפסוק: קידשו את היין... לקדשו בברכה. מסופר על רבי זכאי שאימו הייתה ענייה ומכרה את צעיפה כדי לקנות יין לקידוש. חז"ל כך הבטיחו לשלם שכר גדול למקדשים ביין. בבתי הכנסת גם היו נוהגים לברך על היין, וכאשר לא היה יין היה שליח ציבור אומר לפני כולם ברכה אחת כדי להוציא אותם ידי חובה.

#### ד. מטבע של קידוש

לא ידוע מהו מטבע הקידוש שהיה, ואם היה בכלל כזה. לפי ר' צדוק ישנן 2 נוסחאות לקידוש היום. האחת קידוש על הכוס "אשר קידש את יום השבת". והשני בתפילה. בתחילה לא היה נוסח אחיד, היו נוסחים שונים שהזכירו את קידושו של יום השבת ע"י הקב"ה, ואת השבת כמתנה טובה שניתנה לישראל באהבה, מנוחת אמת ואמונה. בימי האמוראים הכניסו

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

גם את דבר יציאת מצרים. בימים אלא הברכה המקובלת הייתה "ברוך אתה ה' אלוהינו... מגן אבות בדברו, מחיה מתים במאמרו. אולם לאחר שנהגו להתפלל ערבית, תפילה זו נהייתה מיותרת. ישנן נוסחאות נוספות המופיעות בסדר רב עמרם גאון הפותחות ב "אתה קדשת", "ישמח משה" ב"תכנת שבת" וכו'.

### ה. קידוש רבא

זוהי ברכה שניתנת על היין בשבת בבוקר. היא מובדלת מן הקידוש בליל שבת ומטרתה להגביר את כבוד השבת. החכמים ראו בברכה זו מעשה שטות ואמרו שהיא מיותרת. אך בגלל שברכה זו הייתה חביבה עליהם נוסחה פשרה לברך "ברוך מקדש השבת" בלי הזכרת שמים ומלכות. היו שהוסיפו קטעים נוספים בשבחו של היין "אשר ברא יין עסיס...". הרב סעדיה התנגד לה כיוון שהיא בניגוד למטבע עתיקה של חכמים, אך הוא התיר אותה. בדורות שאחרי הוסיפו עוד כתובים וברכות כמו: זכור את יום השבת לקודשו וראו כי ה' נתן לכם את השבת... ברכות שהטביעו על הקידוש את החותם של מקרא קודש.

### ו. הדלקת נרות בשבת

בתקופת בית שני כבר היו מאירים את בתי ישראל בנרות, מטרתה הייתה בעיקר כמו תקיעת השופר לסמל את כניסת השבת, הפרדה בין קודש לחול ומן המלאכה. מנהג מסמל הפך לטקס של ממש, ובמרוצת השנים גם אומץ ע"י הגויים, שחלקם אף עברו גיור מלא. בימים הקדומים היו מדליקים רק נרות משמן זית, הרי הארץ הייתה ידועה בגידול הזיתים, אך כאשר היו היהודים בחוץ לארץ ולא היה שמן זית בנמצא, הדליקו בשמנים אחרים. בגלל הבעיה שאין בכל מיקום את כל השמנים, התירו חכמים להשתמש בכל השמנים. חז"ל פסקו כי ההדלקה היא חובה ולא מצווה, ובמיוחד על האישה שבדרך כלל נמצאת בבית.

### ז. נר של שבת – דבר תורה

הדלקת נרות שבת על האישה היא חובה שאיסורה איסור תורה. על 3 דברים נשים מיתות בלידתן על שאינן זהירות בנדה, בחלה, ובהדלקת הנר. מכאן רואים את החשיבות העליונה. הדלקת הנר היא עוד ממעמד הר סיני "עד שעמוד הענן קיים יהיה עמוד האש צומח" כלומר כאשר ישקע עמוד הענן של היום, יש להדליק נרות שבת. טעמי הדלקת הנרות מוסברים ע"י החכמים " כי נר בלילה מרבה אורה, שמחה ושלוש בבתי בני ישראל". ברמב"ם וראשונים אחרים סבורים כי הדלקת הנר אינה אלא מדברי סופרים, למרות שהם מודים כי מצווה זו עולה על אחרות כמו הדלקת נר חנוכה, ואם לאדם יש כסף לקנות נר אחד, שיקנה בו נר



## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

לשבת, ואפילו אם אין לו מה לאכול שיחזר על הפתחים לכסף להדלקת נר, כי זו מצוות עונג שבת.

### ח. טעמיה של מצוות נר שבת

מובאים שלשה טעמים למצוות הדלקת הנרות: כבוד שבת, עונג שבת, ושלום בית. בתורה מצאו רק הסבר לכיבוד השבת, בזאת שאפילו ביום כיפור מדליקים כדי לכבדה. יש אומרים שזה עונג, כיוון שאין זה עונג לשבת ולאכל בחושך לכן זה עונה על "וקראת לשבת עונג". ויש אומרים שזה שלום בית, כי במקום שאין נר אין שלום. מכך מסיקים חז"ל כי הסעודה צריכה להימצא במקום בו יש אור.

### ט. נר שבת או נרות שבת

ע"פ המקורות התלמודיים חייב אדם בנר אחד בלבד. אמנם מסופר שרבי אבין היה מדליק נרות רבים, בימי הביניים התפשט המנהג להדליק 2 נרות כאמור אחד בשביל זכור ואחד בשביל שמור. ר' אליעזר מפרש נר אחד לכבוד השבת שאותו יש לראות בלבד ואין להשתמש בו, ואחד כדי ליהנות ממנו, ולהשתמש באורו, ושכל כולו לעונג ושלום בית. וגם כדי להוסיף לקדושת היום.

### י. נר של שבת טענו ברכה?

במקורות התלמודיים לא נמצא דיון לגבי ברכה על הדלקת נר, לא כמו נר חנוכה הוא מנהג עתיק, שכל איש בישראל היה עושה ולכן הוא נשאר בצורתו המקורית, ללא ברכה. הברכה על הנר מוזכרת ע"י רב נטרונאי גאון ורב עמרם גאון, שאמרו שיש לברך ב "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וצונו להדליק נר השבת". אך זה לא היה לנחלת הכלל. ע"פ רב סעדיה גאון, חובה להדליק אך לא כולם נוהגים לברך (לא חובה). הגאונים אומרים שזה הלכה למרות שאינה בתלמוד. עניין זה לא יושב סופית, ולא היה ידוע בכל מקום. גם הייתה הסברה כי ברכה זו הייתה בתקופת הגאונים, שניסו להנציח את חשיבות הדלקת הנרות, כנגד הקראים שאמרו כי זהו חילול שבת.

### יא. כריאת גמה מדליקין בלילי שבת

יש אומרים כי גם תפילה הזו הייתה כתוצאה מהפולמוס בין הגאונים לקראים. יש אומרים שמטרת פרק זה ללמד על דרך הדלקת הנרות ו"להזהיר על דיני ההדלקה", אך נימוק זה בעיני כיוון שקוראים את התפילה אחרי תפילת ערבית. לכן יש שאומרים אותה לפני תפילת

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

מנחה. נימוק נוסף הוא כנראה דרך של הגאונים להוכיח את דעתם על הקראים ולחזק את מהימנותה של הקבלה וסמכותם של החכמים.

### יג. הדלקת נירות שבת בבית-כנסת

גם מנהג זה יתכן בא מהפולמוס האנטי-קראי ומתוך מגמה להבליט את חשיבות הדלקת הנרות. כדי לפרסם את הדלקת הנרות ברבים וכדי למנוע מהקראים להיכנס. עד היום ישנם ביתי כנסת שמלבד המנורות נוהגים להדליק נרות של שבת.

### יג. הדלקת הנר – הכרזה על קבלת שבת

במשך הדורות נתפסה הדלקת הנרות כסימן לכניסת השבת, לאחר קריאות השבת הדבר האחרון הוא הדלקת הנרות ומאז חלות כל מצוות השבת. אדם צריך להגיד 3 דברים בערב שבת: עישרתם, ערבבתם, הדלקתם נרות? ההדלקה קיבלה משמעות של הכרזה על קדושת השבת, כניסתה וקבלתה.

יש שחולקים ואומרים שהדלקת הנר אינה קשורה בקבלת שבת, והאיש יכול והדליק את הנר עוד קודם ביום. מה שחשוב זו הברכה לכניסת השבת. יוסף קארו אמר: גברים מקבלים שבת בקראית ערבית, ואילו נשים בהדלקת נרות.

## הדרשה וקריאת התורה בבית הכנסת בשבת: (רו 49-55)

### א. הדרשה

יעוד יום השבת כולו לתורה ולימודים, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים. בהתכנסויות בשבתות בבתי הכנסת לתורה ולתפילה, הונחלה ידיעת התורה ומורשת אבות לציבור הרחב, וטופחה החובה הדתית שבעבודת ה', בלימוד התורה ובקיום מצוותיה.

מנהג יום השבת התחיל כבר בימי בית ראשון והגיע לשיאו בתקופת בית שני אז היו המוני ישראל מגיעים עם הנץ החמה לקריאת שמע ולהאזין לקריאת הזקנים החכמים בספרי הקודש. הוראה ולימוד, פירוש חוקי האבות ומנהגיהם נמשכו עד אחה"צ המאוחרות והקנו בקיאות בחוקים

הקדושים בנוסף ליראת השמים.

ג. תנו חדרשה:

בימי בית שני מטרת הקריאה בתורה ודרישתה בשבתות הייתה הבהרת תוכנה של הפרשה שנקראה, הוראת הלכותיה והדרכת בני קהילה ליראת ה' ולמידות טובות. לאחר החורבן האופי ההוראתי הלכתי שבדרשה הצטמצם ופינה מקומו להרצאה. הרצאות עסקו החכמים במצוקת המציאות העגומה, בשעבוד למלכויות זרות ובתופעות שליליות בחברה. הם הדריכו את העם במבוכתו, השיבו על בעיות השעה והתאמצו להגביר את התקווה בתקומת האומה ובבניין בית המקדש במהרה. הם ביקשו לגלות לעם את המאור שבתורה ולהוכיח שטעמה ומשמעותה קיימים גם בעתות משבר. דרשות אלו שהפסוק במקרא שימש רק נקודת מוצא עמדו ברשות עצמן והועברו ממועדו ומקומן הקדום סמוך לקריאת התורה לשעות אחרות ביום.

ד. מנהג קריאה בימי האמוראים והגאונים:

בימי האמוראים היו שני מנהגים עיקריים בקריאת התורה. האחד מנהג בבל לפיו נחלקה התורה לחמישים וארבע פרשות כמניין השבתות בשנה מעוברת בשנה רגילה היו מצרפים שתי פרשות), ואת קריאתה היו מסיימים מדי שנה ביום האחרון של חג סוכות יום שמחת תורה. המנהג השני מנהג ארץ ישראל לפיו היו חמישה חומשי תורה מחולקים לשלושה סדרים בכל פרשה וקריאתם נמשכה כשלוש שנים ומעלה החלוקה לסדרים לא הייתה אחידה קהילה קהילה ומנהגה. לא היה מחזור קבוע, צמוד ללוח השנה, לקריאת התורה קריאת סדר שחל בקיץ במחזור אחד יכול במחזור השני לחול בחורף, ולכן לא הכירו בא"י בשמחת תורה כחג כללי לישראל, אך מכיוון שבגמר קריאת התורה עושים סעודה היו עושים סעודה כל 3.5~ שנים אולם המחזור החד שנתי של בני בבל השפיע גם על הקהילות הארץ ישראליות וגרם להשתלבותן בסדרי הקריאה כמנהג בני בבל שעובד על מחזור שנתי.

ה. מנהג קריאת התורה בימי הבית:

בעת הבית המנהג היה, ההתכנסויות בחגים ובשבתות לפניהם הוקדשו לקריאה ולעיון בפרשות התורה, ולשאלה ולדרישה במצוותיהן. ובשאר השבתות החכם היה קורא לפי ראות עיניו מפרשה ומלמדה, החכם הקורא לא היה ממשיך מדי שבת במקום בו הפסיק בשבת שלפניה, אך במרוצת הזמן נתגבשו סדרי קריאה בתחילה נקבעו פרשות המועדים שיש לקראן בזמן ובמועדן. אחריהן התפתחו מחזורי קריאה שונים ונקבע כהנחיה שהקריאה בתורה תהיה רציפה ללא דילוגים. שני מנהגים עיקריים שנתגבשו: הקריאה התלת שנתית של בני ישראל, והקריאה הדו שנתית של בני בבל אך בסופו של דבר הכריע המנהג הבבלי את יתר המנהגים. בהתחלה היה אדם אחד(החכם) הקורא מתרגם ומפרש את כל הפרשה

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

לבאי בית הכנסת, זאת מכיוון שהקריאה בד"כ הייתה קצרה ושימשה כתשתית לדרשה שבאה בעקבותיה. מנהג זה שרד בתפוצות אך בא"י עם חדירת לימוד התורה והשתרשותה של הקריאה בבית הכנסת נעשתה קריאת התורה מצווה העומדת ברשות עצמה ובאי בית הכנסת שותפו בקריאתה. בני הקהילה הזמנו ע"י ראש הכנסת והחזן לעלות לתורה ולקרא מהפרשה.

### ו. קריאת התורה לנשים:

ההלכה הראשונה התירה לנשים ולקטנים לעלות ולקרא בתורה אך האישה הייתה אמורה לעלות רק אחרי שמישהו כבר קרא זאת אומרת לא ראשונה. מאוחר יותר הוסיפו על ההלכה וקבעו שאסור לאישה לעלות ולקרא בכלל. התרגום: מאוחר יותר כשהקריאה נהפכה לרכוש הכלל(ולא רק החכם) הועמד מתורגמן לצד הקורא כדי שכל באי בית הכנסת יבינו במה מדובר, המתורגמן נדרש לדייק בדבריו לתרגם פסוק פסוק ולא רצף כדי שלא יעשה טעות, בנוסף הורו לא לתרגם מעשים שאין בהם צניעות או הפוגעים בכבודם של אישים במקרא.

### ח. מהלכות קריאה בתורה:

עם הזמן עוצבו מנהגים וסדרים לעליה בתורה. העולה לתורה חייב לקרא לפחות 3 פסוקים, בשבת יעלו לפחות 7 קוראים, הראשון העולה לתורה מברך ברכת התורה לפניו והאחרון מברך אחריה אך בדורות האחרונים תוקן וכל העולה לתורה מברך לפניו ואחריה. בראשית תקופת האמוראים חכמי הדור עלו ראשונים אך לאחר מכן רק כוהנים עלו ראשונים והלוויים לפי מידת חשיבותו התורנית החברתית של האיש, אחריהם תלמידי החכמים הממונים על הציבור ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים על הציבור.

### ט. ההפטרה:

הקריאה בתורה הושלמה ע"י קריאה בספרי נביאים והפרק בנביא אשר אותו הוסיפו נקרא המפטיר והקורא אותו נקרא מפטיר בנביא או משלים בנביא. בהתחלה היה לא קרא המפטיר מן התורה אך לאחר מכן לשם הענקת כבוד לתורה הוא התחיל לקרא ממנה. גם את ההפטרה היו מתרגמים לשפה מובנת. בהתחלה לא ידעו איזה פרק על המפטיר לקרא אך בדומה לסדר התפתחות הקריאה בתורה נקבעו תחילה ההפטרות לארבע השבתות המיוחדות: שקלים, זכור, פרה והחודש ובעקבותיהם למועדים לשבתות חול המועד ולשבתות שמהשבעה עשר בתמוז ואילך. ואח"כ ליתר השבתות. קריאת ההפטרה בברכה לפניו וארבע אחריה, הברכה שלפניה והראשונה שאחריה מעלות את בחירת נביאי האמת

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

והצדק וקיום דבריהם ע"י האל הנאמן. שתי הברכות שלאחריהן הן בקשות לנחמת ציון וביאת המשיח והאחרונה היא ברכה על קדושת החיים. לפי המשנה אין מפטירים במנחה בשבת.

### שלוש סעודות לחם משנה(רו 56-65)

האכילה בשבת, היא חלק ממצוות כבוד השבת ועינוגה. על כן אין הארוחות הנאכלות בשבת כשאר הארוחות של יום חול אלא אופי ייחודי ניתן להם. זה בא לידי ביטוי במספר הארוחות בשבת(3 במקום 2, סעודת שחרית וסעודת ערבית הנאכלות בימי חול), במאכלים המיוחדים, בזמירות השבת ובהלכות השונות הנוגעות ל"לחם המשנה". בשבת חובה לאכול פת לחם(נובע מאכילת המן) וחובה להגיד את ברכת המזון, אכילת בשר נחשבת לעונג יום השבת יש לאכול ביום השבת לפחות 2 תבשילים בכל סעודה יש מג' סעודות דגים ומצווה על הנשים ועל הגברים לאכול 3 סעודות.

### זמירות שבת:

המאפיין הבולט ביותר של סעודות השבת הם זמירות השבת, שירת צוותא זו היא מהרגלים הנעלים ביותר של השבת ותורמת לחוויית הקשר המשפחתי המתהדק. מקור המנהג מצוי בגמרא. לסיכום: 1. מצווה לאכול בשבת 3 סעודות. 2. יש הסוברים שמצווה זו מן התורה ויש הסוברים שהיא מתקנת משה רבנו שקיבלה מסיני. 3. חייבים במצווה זו נשים וגברים כאחד. 4. יש להחמיר ולאכול בכל סעודה מהשלוש לפחות כזית פת אך יוצאים ידי חובה גם באכילת כזית פת. 5. מצווה לענג את השבת ע"י אכילת מעדנים ומגדנות. 6. מצווה לאכול בשבת חמין. 7. טוב לזיזר שלא לפחות משני תבשילים בסעודות שבת. 8. טוב לאכול בכל סעודה דגים. 9. מצווה גדולה לשיר את זמירות השבת בזמן סעודת השבת.

### לחם משנה:

1. חובה בשבת לבצוע על שתי כיכרות פת הם "לחם משנה". 2. חובה זו חלה בכול שלושת סעודות השבת וכן בסעודות נוספות סועדן. 3. חייבים ב"לחם משנה" הן אנשים והן נשים. 4. החלות של "לחם משנה" תהיינה שלמות נאות ואפיויות היטב. 5. באין חלות שלמות ניתן לקיים מצות "לחם משנה" על שתי פרוסות חלה. 6. אם ברשותו שני חצאי חלה יחברם בקיסמים וכד' באופן שיראו כאחד ויברך עליה. 7. אם אחד שחיברם עדין נראה בעליל שחוברו ולא נראים כחלה שלמה אין לברך עליה. 8. באין כל אפשרות אחרת ניתן לצרף עוגה שלמה לחלה ולברך עליה כ"לחם משנה". 9. ניתן לצרף לחלה חלה נוספת קפואה ולקיים בשתייהן מצות "לחם משנה". 10. אין לחתוך את החלה לפני ברכת "המוציא", כפי שעושים

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

ביום חול אלא רק רושמים סימן לפני הברכה. 11. בשעת ברכת "המוציא", יש לאחוז בשתי החלות. 12. בשעת הזכרת שם ה' בברכה, מגביהים את החלות. 13. נחלקו הפוסקים בשאלה איזו חלה בוצעים – דעת המחבר: חלה התחתונה. דעת: בליל שבת – חלה התחתונה, בשאר סעודות חלה עליונה. 14. המסובים שאין "לחם משנה" לפניהם, יוצאים ידי חובת המצווה, בכך ששומעים את הברכה מן המברך. 15. המברך, יכוון להוציא את המסובים והמסובים יכוונו לצאת בברכתו. 16. המברך יאמר לפני ברכתו "ברשות רבותי" כדי להזכירם לכוון לצאת בברכתו. 17. אין רשאים להפסיק בדיבור, הן המברך והן השומעים, מתחילת הברכה, עד שיאכל המברך כזית מן הפח. 19. יש לכסות את החלות ולהשאירן בכיסויים בזמן הקידוש, עד שבאים לבצוע אותן כדי לאוכלן. 20. גם חלות שאינן שלימות ומונחות על שולחן השבת, חייבות בכיסוי.

### השבת (רו 66-68)

#### השבת – ביטוי להשקפת היהדות:

שני עקרונות בסיסים טמונים בשמירת השבת הראשון ביסוד אמונתנו והשני בייחודנו משאר העמים. זהו ביטוי מעשי באמונתנו בה' כשלאחר שישה ימי עבודה עוזבים אנו את עיסוקנו לא במטרה לקחת "חופשה" אלא כאות לאמונתנו בבורא העולם ובששת הימים בהם נוצר העולם. בנוסף אנו נוהגים כבורא העולם עצמו שלאחר שישה ימי יצירה שבת ה' אף הוא ממלכתו. בשביתתנו מכל מלאכה ועבודה ביום השבת ובהינתקותנו מכל חיי העולם השוטפים, ממחישים אנו לעצמנו את עובדת היותנו בני חורין ואת ייחודנו משאר העמים, כי בעוד האנושות טבועה בחיי חומר, מקדיש עם ישראל חלק מחייו לחיי רוח. זהו יום המתעלה מעל לחיי המעשה והגשמיות והמוקדש לחיי רוח מחשבה וקדושה. מהות השבת היא אות וזיכרון לבורא עולם ובנוסף היותנו עם נשגב. רעיונות אלו מצויים בברכת הקידוש בכניסה לשבת.

#### טעם לאיסורי המלאכות בשבת:

רק פעולות אשר הן בגדר יצירה ושינוי פיסי בסביבה ובטבע נאסרו ולא לפי מידת הטורח. לדוגמה הבערת אש אסורה בעשייתה יש יצירה מחודשת ולעומת זאת הליכה או נשיאת משא כבד מותרים.

**עונג שבת:** אין הבראה מעולה יותר מזו של יום השבת. אם בכל ימות המנוחה אשר קבע האדם נח לכל היותר גוף האדם הרי שבשמירת השבת קימת רגיעה מוחלטת של הגוף והנפש ובכך מבטיחה היא בריאות למקיימה. עם זאת גם מי שנבדל מכל מלאכה ועשייה

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

בשבת עדיין לא יזכה ל"עונג שבת" מושלם. כדי להשיגו יש להתעסק גם בדברי רוח וקדושה. תפילות השבת, מצוותיה המיוחדות כהדלקת הנר ו"קידוש" התעסקות מרובה בלימוד תורה.

### השבת חומת האומה:

לשבת חלק נכבד בשמירת צביון עם ישראל. השבת העניקה בגלות חירות לנפש אחת לשבוע כך לא הייתה זאת גלות ממושכת כי אם גלויות קצרות בנות שישה ימים הרצופות בהפסקות ביניים. בנוסף שמרה השבת גם על התא המשפחתי הפרטי בכך שבכל יום שביעי מתאספים כל בני המשפחה בביתם למשך יום שלם סועדים יחד ומבלים בצוותא את שעותיהם הפנויות בלימוד ושיחה. זאת כנגד התפצלות המשפחה בימות השבוע.

### עם ישראל והשבת:

סמליות השבת ותכונותיה המיוחדות יצרו קשר עמוק בין ישראל והשבת כהתקשרות העמוקה בין חתן וכלה קורא היהודי אל השבת בערב יום שישי "בואי כלה בואי כלה". וכשיצאת השבת הוא מתגעגע אליה במשך כל ימות השבוע ומתכנן את צעדיו לקראתה. יחס השבת לימות השבוע הוא כהוא בדומה ליחס העולם הבא לעולם הזה. מכאן הכינוי ליום השבת "מעין עולם הבא".

### יום מנוחה וקדושה (רותם 69–72)

לכאורה, עיקרה של השבת הוא בהיותה יום מנוחה שבועי היא הנחילה בהתחלה ליהודים, ומאוחר יותר לכלל האנושות, הישג סוציאלי חשוב שגורם להספק רב יותר בשאר ימות השבוע, ושבלעדיו כל חברה עובדת נידונה מראש לניוון. אבל היהדות מתייחסת אל השבת כאל "תכלית מעשה שמיים וארץ" ולא כאל אמצעי לצבירת כוחות ואנרגיה. עיקר המהות של השבת הוא הקדושה, והקדושה היא תכלית מעשה הבריאה. בגלל שהשבת היא למעשה המקדש שבזמן, יש לנהוג בה כבדבר קדוש ואסור לבצע בה מעשים המנוגדים לרוחה ולמשמעותה.

#### **השבת הינה תזכורת לשלושה עקרונות בסיסיים ביהדות:**

האמונה באלוהים כבורא העולם. (מופיע בתפילת הערבית בתחילתה של השבת) ההכרה בהיותו של עם ישראל עם סגולה שנבחר ע"י האלוהים. (בתפילת השחרית) האמונה והכמיהה להתגשמות חזון אחרית הימים. (מנחה) מפרושי התושב"ע עולה שבשבת אסור לבצע 39 מלאכות יצירה ראשיות (בדיוק אלה שנעשו במשכן), ולא דווקא כאלו הדורשות מאמץ כלשהו. זאת משום שבכל יצירה של האדם יש איזושהי הצהרת בעלות על העולם, והשבת שבה אסור ליצור באה להזכיר לאדם את מקומו כיציר הבריאה ולא כיצרה.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

בשבת מצווים לדאוג שגם הבהמות ינוחו, ובגלל שהבהמה מוגבלת לעולם החומר, הקריטריונים למנוחתה הם חומריים בלבד (מנוחת הבהמה היא לעשות מה שנוח לה). בשונה מזה, מנוחת האדם – שהמרכיב החשוב בו הוא זה הרוחני, דורשת הגדרות הלכתיות. האדם חייב להימנע מיצירה - מלאכות שנעשות ללא כוונה או כאלה שיש בהן רק הרס, אינן אסורות כי אין בהן שום זכר למלאכת הבריאה של האלוהים.

בדומה למערכת האיטורים הקיימת לגבי השבת (שמור את יום השבת), קיימים גם מעשים שמצווה לבצע (זכור את יום השבת). מצוות "עונג שבת" לדוגמה מחייבת לאכול לשתות ולשמוח בשבת (לכן לא אמורים לבצע עבודות קשות מידי גם אם אין בהן יצירה). לפי היהדות הגוף והחומר נבראו ככלי עזר לטיפוח הרוח, והשילוב בשבת בין ה"זכור" ל"שמור" הוא ישום של עיקרון זה (הרי "לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי האלוהים...") בעונג השבת, האדם שנמנע מיצירה ולכן אינו חושב שהוא "בעל הבית" מרגיש כאילו הוא זה שנבחר והוזמן לנוח ביום מנוחתו של הבורא האמיתי.

קיום השבת כהלכתה משחררת את האדם מכל מעמסה שהיא וגורמת לו לתחושת חירות – כאילו כל מלאכתו כבר נעשתה, ולכן מתקשרת גם ליציאה ממצרים מעבודות לחירות ולשחרור מעולו של עם זר. יציאת מצרים הייתה צעד ראשון לקראת קבלת התורה במעמד הר סיני, ובדומה לה השבת מעלה את המאמין מעל למסגרת החומר אל עבר עולמות רוחניים. יום השבת מסמל את עליונות הרוח על החומר ומהווה תזכורת לעולם הבא שכולו רוח. ההתדממות לבורא במנוחת השבת, והתחושה שכל המלאכה כבר נעשתה בדומה למלאכת האלוהים שנשלמה בשבת, הם תחילתו של תהליך הדבקות בבורא, שבסופו "צדיקים יושבים... ונהנים מזיו השכינה". השבת, על העקרונות החשובים המובאים בה היא אם כן מקור ברכה לפרט ולכלל: ההקפדה על הלכות השבת תרמה רבות לעיצוב אופיו של העם, והעצירה השבועית הזו ממרוץ החיים מעידה בוודאות שיש לו לשומר השבת ערכים העולים בחשיבותם על הישגים חומריים כלשהם. משפחה השומרת שבת היא ללא ספק מלוכדת ויציבה, הלא המפגש העיקרי בין בני הבית הוא סביב השולחן בצילה של קדושה. השבת מעניקה לכל יהודי באשר הוא את המימד הרוחני שלו, ומאפשרת לו (מחייבת אותו) לעצור מידי שבוע ולהרהר במעשיו, שאם לא היה עושה כן היה עלול להפוך לאנוכי ולרמוס את כל מי שמצטייר בעיניו כמכשול.

לסיכום, דווקא במאה ה-20 בה האדם טרוד מאוד בעיסוקיו החומריים וכמעט מחשיב את עצמו לשליט היחיד בתבל השבת חשובה מאוד כדי להזכיר לו את מקומו בעולם.



יום טוב (רותם 73-78)

התורה צוותה לעם ישראל את שלושת הרגלים, את ראש השנה ואת יום הכיפורים. הימים המוגדרים 'ימים טובים' או 'מועדים', הם אלה בהם אסורה כל מלאכה. הימים הם הראשון והשביעי בפסח, הראשון והשמיני בסוכות, והימים בהם חלים שבועות, ראש השנה ויום הכיפורים. בגלל ששבועות הוא רק יום אחד שאם היה חל בשבת לא היו יכולים להקריב בו קורבנות לפי המצווה, הוסיפו לו את היום שאחריו בתור "אסור חג" שגם בו נוהגים קצת שמחה. (בשבועות זה היה הכרחי אבל גם לפסח ולסוכות, על אף שיש להם את חול המועד בו השלימו את הקורבנות, התווסף "אסור חג").

כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביום טוב, פרט למלאכת אוכל נפש (כזו הקשורה להכנת מזון) והוצאה מרשות לרשות (שהכרחית להכנת מזון). יש מלאכות כמו בציר, קצירה, טחינה וצייד שעל אף שהן קשורות בהכנת מזון הן אסורות ביום טוב. זאת משום שהן לוקחות זמן רב, והאדם עלול לשקוע בהן ולהימנע משמחת יום טוב. למרות שמותר לבשל ביום טוב כל עוד זה לצרכי אותו היום, אם טיב התבשיל אינו נפגם כשמכינים אותו בערב מראש – עדיף להכינו מראש. לצרכי הכנת אוכל מותרת גם ההבערה (הגדלת האש, אבל לא הבערתה מחדש). מותר גם להקטין את הבערה או לכבותה אם זה הכרחי לצורך הכנת המזון, אבל כדי לחסוך במשאבים – אסור. ביום טוב מותר להבעיר ולהוציא מרשות לרשות גם אם זה לא לצורך אוכל. פרט למלאכות אלה, כל מלאכה האסורה בשבת מותרת ביום טוב אך ורק לצורך אכילה. עונשו של העושה מלאכה ביום טוב במזיד ובהתראה קל מזה של העושה זאת בשבת, ובכל זאת אסורה המלאכה, כדי שהעם יזכור את הניסים ושיהיה פנוי לעסוק בהם ולספר עליהם לבניו.

כמו את השבת, חובה לכבד יום טוב (לעסוק בהכנות ולהתנקות לקראתו) וגם לענגו (באכילת בשר, שתיית יין וכד'). כל הימים הטובים וחול המועד שלהם אסורים בהספד ובתענית. חובה לשמוח בהם, הרי נאמר "ושמחת בחגך" אבל לא שמחה שבשכרות, כי אי אפשר לעבוד את האל מתוך קלות ראש. כדי לקיים את השמחה במלואה יש לדאוג גם לגר ליתום ולאלמנה למזון כדי שגם הם יוכלו לשמוח.

ביום טוב כאמור, אסור לבשל ליום הבא אחריו (לא ליום חול ולא ליום שפחות קדוש ממנו). למרות שהשבת קדושה מיום טוב גם לכבודה אסור לעשות בו, אלא אם כן מניחים "עירוב תבשילין". בערוב תבשילין מניחים לחם ותבשיל שהוכנו לצורך שבת בערבו של יו"ט ואומרים ברכה. בכך ההכנות לשבת יהיו לכאורה רק סיומה של המלאכה בה החלו לפני כניסת החג.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

בגלויות, בגלל אי הודאות לגבי היום בו קידשו בסנהדרין את החודש לא יכלו לדעת בדיוק באיזה יום חל החג ולכן הנהיגו שני ימים טובים. לכל מועד התווסף "יום שני של גלויות", פרט ליום הכיפורים בשל הסכנה שיש בצום ממושך. בא"י ניתן היה לדעת מתי קודש החודש ולכן חגגו רק יום אחד. ראש השנה יוצא מכלל זה, כי הוא חל בראש חודש (השליחים לא יצאו בחג להודיע על מועד מולד הירח) וגם בארץ חגגו אותו יומיים. אחרי קביעת הלוח (למרות שתמיד ידעו מתי ראש החודש) בגולה עדיין חגגו שני ימים ובא"י יום אחד (פרט לראש השנה בו חגגו יומיים). למרות שיום טוב שני חשוב כמו היום הראשון יש בו הקלות מסוימות: מותר לקבור על ידי יהודי, מותר לעשות למען חולה גם אם אינו בסכנה, ומותר להניח עירובי תבשילין בין היום הטוב הראשון לשני. (ביו"ט שני של ראש השנה ניתנה רק ההקלה הראשונה.) ימי חול המועד (אלו שבין שני הימים הטובים בפסח ובסוכות) הם אינם ימי שבתון, אך יש מלאכות שאסור לעשות בהם כדי להבדילם מימי חול רגילים וכדי שיהיה פנאי ללמוד בהם תורה ולעסוק בענייני החג.

כל מלאכה שיש בה צורך בזמן המועד וכל מלאכה שאם לא תעשה תגרור הפסדים מותרת בחוה"מ. מותר לעשות אם צריך, אבל לא להתכוון מלכתחילה ולהשאיר את הדברים כדי לעשותם בחוה"מ. דבר נוסף שמותר בחוה"מ הן עבודות לצורך הציבור (במקומות קטנים בהם עבודות ציבוריות נעשו רק כשכל הציבור התאסף לעשותם יחד, חוה"מ היה זמן מתאים שבו כולם התפנו ממטלות אחרות ויכלו להירתם למאמץ הציבורי). הכביסה והתספורת, על אף שהן מלאכות שיש בהן צורך אסורות בחול המועד כדי לאפשר לאדם לדחות את ביצועם לאחרי החג הראשון. זה גורם לו להתאמץ להספיק לעשותם לפני החג, ובכך לכבדו כראוי.

### מעשה איש ופקודתו: (רו 79-81)

ראש השנה נקבע ליום הדין לכל באי עולם וזאת רק פעם אחת בשנה ולא פעם בכמה שנים כדי שהאדם יוכל לסקור את מעשיו שעשה במשך השנה. יש ללמוד משנה זהירות צריך אדם להיזהר במעשיו שהוא עוסק בינו לבין הבריות כי הרי כישלון בתחום זה כי מעשים אלו יכולים להוליד מכשולים לאנשים אחרים. מי שפגע בחברו קשה לו לכבוש את טבעו ולהשפיל עצמו ללכת אל חברו להתוודות לפניו ולבקש ממנו מחילה, ולכן כל אדם שפגעו בו אם מחל לחברו אפילו מדעת עצמו בלי שהפוגע ביקש מחילה נמחה החטא שבין אדם לחברו והחטא האחר שבין אדם למקום אינו נמחה עד אשר יבוא הפוגע לבקש את מחילתו. הפוגע בתלמיד חכם אם החכם מחל לפוגע מדעת עצמו נמחה החטא שבין אדם לחברו אבל החטא על ביזיון תורתו לא נמחל עד שיבקש את מחילתו.

יום הדין בראש השנה (נ"ר 81-84)

יום הדין חל בראש השנה בחודש תשרי. אז דן אלוהים את בני האדם על כל הקורות שלהם במשך השנה. ר"ן מסביר שהזמן הזה הוא המתאים ביותר כיוון שהאדם הראשון נברא בראש השנה, ובאותו יום דן אותו אלוהים על חטאו ויצא פטור (וזה סימן לבניו שיעמדו לדין ביום זה ויצאו פטורים- בחודש תשרי נטבעה תכונת היציאה בדימוס והזכות בדין). אבל ההסבר הזה הוא רק ע"פ דעתו של רבי אליעזר שסבר שבתשרי נברא העולם. רבי יהושע טוען שבניסן נברא העולם, וההסבר שלו לקביעת התאריך הוא שבחודש זה חל יום הכיפורים אז נתרצה אלוהים לאחר מעשה העגל ונקבע ליום סליחה ומחילה. בראש השנה יש עירוב רגשות- בטחון שנצא זכאים, ואימת הדין מהצד השני.

הרגשות הללו אינם סותרים האחד את השני, כיוון שהיחיד צריך לפחד מיום הדין ואל לו לסמוך על הנס, אבל כלל ישראל יכול להיות בטוח שיחתום לטובה. הכוח המיוחד שיש לציבור הוא מעלה שיש רק לעם ישראל. כשיש עשרה ישראלים מתכנסים הם ציבור, ושאר אומות העולם גם אם מתכנסים רבים מהם נקראים פרטים. יום הדין של ראש השנה לפי הגמרא נעשה לשלושה סוגי אנשים- צדיקים, רשעים ובינוניים. את הסתירות בין המקרים שבהם הצדיקים סובלים ורשעים נהנים, אפשר להסביר באופיים של המעשים הטובים והרעים. כיוון שבבית דין של מעלה ישנם עוונות שנפרעים מהם בעולם הזה וישנן עוונות שנפרעים מהם בעולם הבא (אותו הדבר נכון לגבי הזכיות), הראשונים פתרו זאת בהגדרת צדיקים ורשעים - השם צדיק ניתן לציין מעמדו בקשר למעשה מסוים. בראש שנה שוקל אלוהים את מעשי האדם ואפילו אם נמצא שעוונותיו מכריעים את זכותיו, אבל נמצא שעשה מצווה אחת שדינה להשתלם בעולם הזה, הרי הוא נותן לו שכרו בעולם הזה וכתבו לחיים. לכן "צדיק ורשע" של ראש השנה אינו נקבע לפי רוב זכות או עוונות אלא לפי ההכרעה של בית הדין ע"פ הכלל שביארו הראשונים.

על מה נידון האדם?

לפי אחדים (הר"ן הרמב"ן והריטב"א) הדין שנעשה בראש השנה נסוב על שכר ועונש בעולם הזה, ואינו עוסק בחלקם הראוי בעולם הבא, על דבר זה הוא נדון בשעת פטירתו. אך הדברים אינם מתיישבים עם הבינוניים שעוונותיהם ומצוותיהם שקולות. הרי"ף מפרש שצדיקים הם מי שזכיותיהם מרובות, רשעים- מי שעוונותיו מרובים ובינוניים- זכיותיהם ועוונותיהם מחצה על מחצה. התוספות עוד אומרות שהדין עוסק בחיים ומוות של העולם הבא. כלומר צדיקים גמורים נכתבין לחיים ורשעים גמורים למיתה. דינם של הבינוניים תלוי בעשיית תשובה ולא בעשיית מצוות, כיוון שתשובה קל לקיים בעשרת הימים בין ראש השנה ליום הכיפורים- כי אלוהים ממציא את עצמו לקבל את

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

השבים. לכן מי שלא מקיים תשובה בימים אלה עווננו גדול. כמו כן כל מעשה טוב שיעשה לאחר ראש השנה יצטרף לחשבון השנה הבאה, ואילו התשובה מוחקת ומבטלת את העבירות מעיקרן, ולכן יצא זכאי. אף שבתשובה יש חרטה וצער ועוגמת נפש, היא ניתנת להתבצע בשבת כי היא דוחה אותה, כמו מילה.

### מאתלי ראש השנה סימנא מלתא (שחר 85–91)

בליל ראש השנה נהוג לאכול דברים מתוקים, מנהג שאותו מציינים רוב הפוסקים, דוג' משולחן ערוך: "תאכל רוביא (תלתן) ותאמר ירבו זכויותינו, כרתי: יכרתו שונאינו, תמר, סלקא וקרא", הגהות הרמא: בנוסף לרימון ומתוקים תאכל גם תפוח בדבש לשנה טובה.

### מקור המנהג

אצל חז"ל יש מס' ממקומות שבהם עושים פעולה לסימן טוב.

1. הגמרא במסכת הוריות וכריתות מביאה את העובדה שמושחין מלך במעיין (כך משכו את שלמה) שהוא סימן להמשכיות המלכות גם לזרעו, ואת דברי הרמ'ה בנושא: אסור שהמעין יהיה מעיין אכזב. המאירי בפירושו לגמרא טוען שלא המעיין גורם להמשכיות המלך ומי שחושב כך חוטא ב'איסור ניחוש', לפי המאירי המעיין אמור לעורר את המלך שיתנהג כדרך מעיין איתן ואז תמשך מלכותו. גם רבי ידעיה הפניני מסכים עם מאירי וטוען שבנוסף לחטא באיסור ניחוש יש כאן גם אמונה תפלה להאמין שהמעין גורם להמשכיות, לפי פניני באה המשיכה במעיין להורות לעם שיבחרו מנהיג חכם ואז תמשך מלכותו.

2. יעקב אבינו אומר "לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית) פירוש הרמב"ן: יעקב אמנם רק ירה חצים לכיוון האמורי ולא נכנס אליה אך הוא רואה עצמו כמי שכבשה כיוון שעשה סימן טוב לבניו.

### תחילת השנה משפיעה על כל השנה כולה:

מדברים אלו הסיק ר' אמי שמותר לעשות פעולות שונות לסימן טוב והצלחה. לפי אמי מותר לאדם לבדוק את עצמו בשלושה ניסיונות: אם תמשך שנתו – ע"י הדלקת נר, אם יצליח עסקו – ע"י גידול תרנגולת, אם יחזור בשלום מדרכו – ע"י הסתכלות בצלו.

אביי שהיה תלמידו של אמי גורס שעל האדם לעשות לעצמו סימנים לטובה בתחילת כל שנה (או בארמית: סימנא מילתא היא), זאת הסיק אביי מן הניסיון הראשון של אמי הקשור לתחילת השנה ומשפיע על כולה. בעקבות דברי אביי התחיל מנהג לאכול בראש השנה פירות לסימן טוב,

### מנהג בבלי

המנהג התחיל בבבל והתפשט לשאר הארצות. חשוב לציין שני דברים : א. את הפרות בחרו לפי הסמליות שבשם , ב. לתופעה קמו גם מתנגדים שחששו מניחוש. מדברי התומכים (הרוב): רבי אליעזר – "יש כאן אמנם קצת ניחוש אך הוא טוב כיון שהוא מבוסס על המקרא והאגדות, אנחנו אוכלים ראשי כבשים שנהיה לראש , רביא שירבו נכסינו כריתי שיכרתו אויבינו... ". רבי גאון – "אפילו הקב"ה נתן שקד לנביא כי שוקד הוא...". רבי שלום גאון – "גם בספר עזרא יש סימוכין שעזרא נהג כך". האברבנאל – "ראש השנה הוא תחילתה של הבריאה , ויום הדין לגבי אסונות ודברים טובים שיקרו באותה שנה – ולכן ראשית השנה משפיעה על המשכה". מדברי המתנגדים (דעת מיעוט) : הרמב"ם – " כל סימנים שאינם מהיקש הטבעי אין לעשות ואינם משפיעים על העתיד".

### לראות או לאכול?

יש מחלוקת בין הפוסקים בנושא זה כאשר חלק קובעים שיש להביט בפרות ולהגיד בקשה, וחלק קובעים שיש לאכול. מתומכי ה'לראות' (מיעוט): רבי מאירי - "יש לשים הפירות על השולחן ולומר דברי תשובה". רבי ידעיה - "אין מטרת הפירות לשם סימן טוב, אלא כדי שהפירות הגדלים מהר יזכירו לנו את תקיעת השופר ואז ישבר לבבנו ונאמר דברי תשובה". מתומכי ה'לאכול' (רוב): הגמרא – לפי רוב הפירושים לגמרא יש לאכול. לומר בקשה בזמן האכילה או לא? : מדברי המתנגדים (מיעוט): רבי קלוגר והמאירי – "עצם ההבטה במאכלים מעורר אותנו להתפלל ולבקש תשובה , אם נעשה מעשים טובים במהלך כל השנה תקוותינו יתגשמו ולא תלוי הדבר באיזושהי אמירה ". מדברי התומכים (הרוב): השל"ה – " הפרי הוא סימן שייזכר האדם לשאת תפילה על דברים מסוימים , למשל: הכרתי מזכיר לנו להתפלל להכרתת אויבנו וכך הלאה". רבי יעקב עמדין – "יש צורך בסיוע פה ולשון על מנת לחזק את הסימן לטוב".

### מדוע נבחרו פירות אלו?

לפי רש"י יש צורך לבחור שני סוגי פירות – כאלה הגדלים מהר וכאלה המתוקים , לעומת זאת המאירי קובע שיש להשתמש בשני סוגים אחרים – כאלה הגדלים מהר וכאלה המנשאים לגובה, כמו התמר (הרמ"ה מסכים עם המאירי). בספר 'אלף המגן' מציע המחבר פירוש מעניין לדברי רש"י, לפי המחבר אין צורך לאכול את הפירות הצומחים מהר אלא רק לראותם צמחים בניגוד לפירות המתוקים שיש צורך לאכול כדי להרגיש במתיקות . משמעות

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

שמות הפירות : מבדיקת שמות הפירות יוצא כמובן שנהגו לאכול פירות בעלי שמות המזכירים לנו ברכות , מכאן נובע שאין עדיפות מיוחדת לפירות אלו . 'מגן אברהם' לוקח דברים אלו צעד נוסף וקובע שסוג הפירות שיאכלו בכל מדינה יקבע לפי השמות המורים במדינה זו על משהו טוב.

### הפירות שנהגו לאכול :

קרא: על פי רש"י פירוש דלעת, הברכה הנהוגה " יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכויותינו". רביא: על פי רש"י – תלתן, הברכה הנהוגה "ירבו נכסיו/זכויותינו/ישראל כרביא". כרתי: על פי אונקלוס – חציר , הברכה הנהוגה "יכרתו שונאינו" , המאירי "יכרתו העוונות מלבנו" . סילקא: לפי רשמב"ם מדובר בסוג תרד או תרדן , הברכה "יסתלקו עוונותינו" . תמר: הברכה המקובלת "יתמו שונאינו/עוונותינו". בשר שמן /משמנים.

7. דברי מתיקה . 8. רימון. ראש כבש : שני נימוקים עיקריים לאכילתו – שנהיה לראש ולא לזנב, וכרמז לגאולה, זאת כיוון שאומרים "לשנה הבאה בירושלים .." פעם בניסן (מזל טלה) ופעם בתשרי- כיוון שראש השנה בתשרי אוכלים גם טלה להשלמת הסמליות.

### תקיעת השופר ותפילות ראש השנה (רועי 92-98)

תקיעת השופר בראש השנה היא כדי להעיר את הישנים ולעורר את העם לחזור בתשובה ולהיזכר בבואא.. "הביטו לנפשותיכם..", האנישם יעזבו את דרך הרעה כי אדם שמתעורר משנתו וחושב דבר ראשון על הבורא, נזכר לפניו לטובה. יש 10 סיבות לתקיעה: יום תחילת הבריאה בו נעשה הקב"ה מלך העולם וכך כמו שתוקעים לכבוד מלך תוקעים לכבודו בשופר. יום ראשון לעשרת ימי תשובה, וכך גם המלכים עושים: מזהירים בתחילה על גזירותיהם ואז אף-אחד לא יכול להגיד שלא ידע. הזכרת מעמד הר סיני (כמו קול השופר שנשמע בעת קבלת הלוחות). הזכרת דברי הנביאים. הזכרת חורבן הבית (קול תרועת מלחמות).

עקדת יצחק (כשם שהוא מסר נפשו לשמיים כך גם אנו). כששומעים את השופר אנו נחרדים ( whatever ) מקולו וכך אנו צריכים להיחרד מהבורא. הזכרת יום הדין הגדול. קריאה ליושבים בגולה לבוא להתפלל בירושלים. הזכרת תחיית המתים. הסיבה שהיום נקרא "יום תרועה" ולא "יום תקיעה" היא ש"תרועה" היא מלשון שברון שכן ביום זה יש שברון- לב שכל העם בוכה ומצטער על חטאיו. אדם חייב לשמוע 9 תקיעות בראש-השנה : קול השופר הוא כקול אנחה ויללה שכן הוא מקבץ את צער כל תפילות ימות השנה וכקול תינוק שאין יודעים

מה הוא בדיוק רוצה לומר חוץ מאמו כך גם רק הקב"ה יודע את כוונת הקול. יש "תקיעות מעומד" שבהן הקהל עומד בזמן התקיעה, והסיבה שעומדים ומריעים וחוזרים ויושבים ומריעים היא כדי לבלבל את השטן, כיוון שאין השטן יודע האם התקיעה הזו היא שתביא לגאולה הוא מתבלבל ונבהל שכן בכל פעם יכול להיות שזו תהיה התקיעה שבעקבותיה יבוא המשיח עם תקיעה אדירה שכולם ישמעו אותה ויבואו מכל העולם להתפלל בירושלים ואז תבוא הגאולה.

- מעשה של בן-אדם שנקרא פרננדו אגולר שחי בימי האינקוויזיציה בספרד והצליח לבלבל את השטן: הוא היה מבין האנוסים שהמירו את דתם אבל בלבם נשאר נאמנים לה' ת הוא ורבים אחרים השתוקקו לשמיעת קול השופר והנה הגיע חודש אלול –מה עשה? – פרסם הרבים שיעשה קונצרט שבו יהיו מעורבים כל מיני כלי נגינה, כולל... ואז ככה רבים שמעו תקיעות שופר בלי שגדולי הכמורה והאינקוויזיציה יידעו. למה תקעו 100 תקיעות על פעיות אם סיסרא ולא 101 כמניין פעיותיה, כי 100 מפעיותיה היו פעיות על בנה שהוא אכזר ולכן נועדו לבטל אותן אבל פעייה אחת מסמפתים אותה ואומרים שהיא פעייה של אם על בנה אפילו שהם אכזריים ולכן לא מבטלים אחת מהן אומרים ברוך אצה אדוני... אבל מכיוון שמשתמשים במילה "אתה" נבהלים כי זה גוף שני ולכן אומרים "שקידשנו" ולא "שקידשתנו" כי אסור לעמוד מול ה'. והיו תוקעים ומברכים (קודם התקיעות) והיו קהילות ספרד מוסיפים פיוטים ופסוקים בין לבין התקיעות בנוסף ל"יהי רצון" שצריך לומר והגר"א לא נהגו לומר כלום. היה מורה שאומר לחזן איך לתקוע כדי שחס וחלילה לא יתבלבל. שופר: מלשון: שפרו" מעשיכם, קול השופר מוציא את ריכוזינו מקטרוגי השטן ואנו מתעוררים לה' לא תוקעים בשבת, כי יום זה הוא יום תרועה בעצמו תוקעים ביום ולא בלילה ומותר מרגע השחר ועד השקיעה אבל מוטב להזדרז, ולמה לא תוקעים בזמן שחרית? כי פעם עשו את זה וכולם התכנסו לתוך בית הכנסת והתחילו לתקוע, ואז האיוב חשב שהם מתכננים מלחמה והרגו את כולם... בקיצור למדנו לקח בדרך הקשה.

### תענית זיכרון (רותם 179-174)

בתקופה שבין חורבן בית המקדש הראשון לבניין השני היו נהוגים ארבעה ימי תענית לזכר חורבן הבית, שהיו נפוצים בכל בית ישראל:

צום הרביעי (יז' תמוז) - שבו נפלו חומות ירושלים, צום החמישי (אב) - בו נשרף בית המקדש (לא ברור אם נהגו לצום ביום השביעי, התשיעי, או העשירי בחודש). צום השביעי (ג' תשרי) - רצח גדליהו, שהיה המנהיג היהודי האחרון ושאחרי מותו רוב העם ירד למצריים. צום העשירי (טבת) - היום החמישי בחודש, בו הגיעה בשורת החורבן ליהודי בבל. או לפי הדעה היותר רווחת: היום העשירי בחודש, שבו החל המצור על ירושלים. עם שיבת ציון, זכריה הנביא אמר שהצומות יהיו ימי שמחה ורבי שמעון חסידא הסביר את כפל

המשמעות: בזמני שלום אלו יהיו ימי ששון שמחה, ובזמני מלחמה – צום. בימי בית שני, צום גדליה כנראה לא הונהג (לפחות ללא ב-ג' תשרי שמוזכר שם כיום שאסור לצום בו). לגבי הצום החמישי (באב) יש במשנה מצד אחד ראיות לקיומו, אך מצד שני יש ראיות לקיום חג בו הביאו קורבנות עצים לביהמ"ק ביום בו אמור היה להתקיים הצום. ככל הנראה היה זה יום תענית, אך היו שנהגו בו כביום טוב – אולי כדי לקיים את דברי הנביא. אחרי חורבן הבית השני, הצום הרביעי והחמישי הפכו להיות זכר גם לחורבן השני (על אף אי התאמות קלות לגבי הימים המדויקים בחודש בהם קרו הדברים). ובכל אחד מהם חז"ל ספרו חמש צרות שבאו על עם ישראל באותו היום. (בתשעה באב לדוגמה אירעו בין היתר חורבני הבתים - הראשון והשני). למרות שהם נזכרו יחד במשנה, ט' באב היה חמור יותר. נהגו בו במצוות אבלות, אבל לא נאסרה בו במלאכה. האיסורים של התשעה באב התפשטו מעבר ליום עצמו: במשנה נקבע ש"משנכנס אב ממעטין בשמחה" ואחרי פירושים ופסיקות שונות ההלכה שהתקבלה בתלמוד הבבלי קבעה שבשבע שבוע שבו חל הצום אסור להסתפר ולכבס. שתי התעניות הנוספות לא קושרו לחורבן הבית השני וככל הנראה לא נחשבו לתעניות ציבור בתקופת התנאים. בימים אלו לא התמידו גם בקיום הצומות האחרים, והיו שניסו לבטלם כליל. מתקופת התנאים בבבל יש עדויות לקיום צום ה-ט' באב בלבד.

בתקופת הגאונים גברה הגישה הסגפנית, וקיימות רשימות (כנראה מהמאה השישית לספירה) המעידות על קיומם של 22-36 ימי צום בשנה. בנוסף לארבעת ימי התענית המדוברים מונצחים שם מאורעות מקראיים, ומתקופות שונות. צום נוסף כיום זיכרון שלא הובא עד כה הוא תענית אסתר – לזכר שלושת ימי הצום של אסתר ומרדכי. זהו צום שלא מתועד בספרות התנאים והאמוראים, והאזכור הראשון שלו הוא במסכת סופרים, שם נאמר שחכמי א"י נהגו לצום אחרי פורים במשך שלושה ימים נפרדים (לא ברצף כמו אסתר ומרדכי). עוד נאמר שם לגבי בני בבל, שצמו באופן דומה אך בתאריך לא ידוע.

### תעניות (רותם 188-180)

#### א. "צום הרביעי וצום החמישי, וצום השביעי וצום העשירי"

לארבעת ימי הצום הללו שנקבעו לזכר אירועים מתקופת בית ראשון (ה-17 בתמוז לזכר נפילת חומות ירושלים. ה-9 באב לזכר שריפת בית המקדש, ג' בתשרי לזכר רצח גדליהו והגלות שבאה בעקבותיו, וה-10 בטבת שבו החל המצור על ירושלים) יש תוקף הלכתי המייחד אותם מצומות אחרים: לפי שולחן ערוך, כולם חייבים להתענות בהם. ניתן להבין למה בחרו להנציח דווקא את אירועים אלו מקביעת הגורמים לסבלו של העם היהודי, שהם התנכלות העמים – מאז ומעולם קמו אויבים לעם היהודי שרצו להרע לו. אבדן העצמאות -



## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

תחת שלטון זר העם סובל משעבוד ודיכוי ומפגיעה בחיי התרבות וביכולת לקיים מצוות. חוסר מרכז תרבותי דתי – שאם היה קיים, היה מונע פילוג על רקע הבדלי מנהגים והשקפות עולם. גלות – בארץ ניכר, היהודי לא רק שמתקשה להשתלב בסביבתו אם ברצונו לקיים את המצוות אלא גם מרגיש תמיד כמיהה וכיסופים לציון בה יוכל לקיים את המצוות התלויות בארץ.

כל אחד מימי הצום מסמל סבל כתוצאה מאחד הגורמים (י' בטבת- התנכלות העמים. יז' בתמוז – אבדן העצמאות. ט' באב – אבדן המרכז הרוחני. וצום גדליהו - שמסמל את היציאה לגלות). את כל אחת מהצרות האחרות שפקדו את העם היהודי ניתן לסווג לאחת הקטגוריות (לדוגמא: בעשרה בטבת, אומרים גם את הקדיש הכללי לזכר קורבנות השואה). ולכן בבחירת ארבעת הימים האלה כימי תענית מבטלים את הצורך לקבוע ימי תענית נפרדים לכל צרה וצרה.

### ב. מטרת הצום

תורת ישראל אינה מעודדת פעולות שיש בהן גרימת סבל או ייסורים, אלא אף להפך – היא דורשת לשמוח וליהנות. אך למרות זאת במרוצת הדורות הונהגו בישראל ימי צום רבים, שפרט ליום הכיפורים אף לא אחד מהם היה לפי דרישת הבורא. צומות אלו תוקנו בד"כ בתקופות קשות או בזמנים מכריעים על ידי הנביאים, אבות האומה, או חכמים ומקובלים שונים. בכל ספרי הנבואה והחכמה שבתנ"ך, וגם בכל תלמודי החכמים לא נאמר דבר בדבר כוחו של הצום ומטרותיו. לעומת זאת מעיונים בספרי הכתובים נמצא שבעזרת הצום, השכל משתחרר מנטיות אנוכיות והופך לשופט צדק. החשיבה האובייקטיבית והשגת האמת הם התוצאה הטבעית של חולשת הגוף.

כוחו של הצום אם כן הוא בסילוק התעניינות האדם בדרישותיו הגופניות ובפינויה של המחשבה מנטיות היצר לצורך חשיבה אובייקטיבית על הצרות או האסונות, ועל הגורמים שהביאו לכך.

את מטרת הצום ניתן למצוא במגילת איכה (בפרק ג') שם עולה הצורך בשיפוט אובייקטיבי (צום) שמוביל לחזרה בתשובה. גם בספר יואל כשיואל הנביא מכריז על צום כדי להיפטר מהארבה שפשט על הארץ, ברור שהצום יגרור אחריו חזרה בתשובה ובכך תינגף הרעה מהארץ. בספר יונה מתברר כוחו של הצום ככלי לחזרה בתשובה אחרי שאנשי נינוה צמו, וכך ניצלו מהאובדן שהיה צפוי להם. בדברי ישעיהו ניתן דגש לעובדה שאם האדם טועה לחשוב שהצום הוא המטרה ושבו האל מעוניין, הוא עשוי להשיג דווקא תוצאות הפוכות ולהגדיל את חטאו.

לסיכום - הצום הוא "מכשיר" שניתן לעם מידי אבותיו וחכמיו, המאפשר לו בעיתות מצוקה להביט ביתר קלות אל תוך עצמו, כדי למצוא את הדרך חזרה אל האלוהים.

ג. "הסתר פנים"

במדיניות הענישה של האל ישנם שני מישורים: מישור העונש ומישור ה"הסתר פנים". העונש בא כתגובה ותמיד מבוסס על אמות מידה צודקות, הוא בד"כ מקומי ומחושב וניתן בפרופורציות המתאימות לגודל החטא. גם "הסתר פנים" בא כתוצאה מחטא אבל הוא לא מאופיין ברקע משפטי מוכר, בדיוק או ב"מידה כנגד מידה". הסתר הפנים מאופיין במעין מחיצה, או קיר - המפרידים בין החוטא לבין האל. לאדם אין גישה לאלוהיו, והאל אינו ניגש (רואה או מתייחס) ליציר כפיו. חומרתו של "הסתר פנים" אינה דווקא במכה או בגמול, ביטוי העיקרי הוא בריחוק. הדחייה והניכור שהאדם חש הם הטראגיים והמכאיבים בעונש זה. הנחש לדוגמא, על חלקו בחטא עץ הדעת נענש ("ועפר תאכל כל ימי חיך") בדרך שלמעשה לא מנעה ממנו כלום פרט לזכות להתייבב מול בוראו ולבקש ממנו יחס (מאחר ומזונו יהיה מצוי בכל, הוא לא יצטרך לחפש ולבקש כמו יתר החיות את התייחסות וסיוע האל). "הסתר פנים" יכול לגרור תוצאות קשות מאוד כי ללא השגחת האל, אסונות רבים עשויים לפקוד את האדם. (דוגמאות לכך ניתן למצוא במזמורים כ"ב ו-פ"ח בתהילים, ובספר איוב). "הסתר פנים" יכול להיות מופעל גם כלפי עם שלם, ואז זוהי התרחקות והתעלמות של האל מעמו, שעשויה להיות הרת אסון לגבי גורל העם כולו (כמו זו המתוארת בדבריו של ה' למשה לפני מותו, בדברים ל"א-ל"ב). כי הסתר הפנים הוא לא רק התעלמות מבקשות ומתפילות, אלא השארת העם חשוף בלי כל הגנה ובלי שיהיה מי שישמע את קריאותיו לעזרה. מקובל לומר שתקופת השואה הייתה מאופיינת ב"הסתר פנים", אבל זה נאמר בעירבון מוגבל, כי הרי נסתרות הן דרכי האלוהים.

חג פורים – י"ד באדר (ג' 189-208)

זהו היום בו נחו היהודים מאויביהם המן ותומכיו. מוצא החג לפי קויפמן: הספור הוא רומן שמשמש כמונומנט לתולדות האנטישמיות. הדגש הוא על העל-זמניות של העלילה האנטישמית וההצלה בדרכים טבעיות תחת סיועו הנסתר של אלוהים. בארצות שונות הנהיגו יהודים שנחלצו מאויבים ומפגעי טבע לערוך חגיגות "פורים" להודות לה' על נסיו הנסתרים להצלתם. היו כאלה שאף הנציחו את החגיגות בכתיבת מגילות מיוחדות שתיארו את שארע להם (תוך ציווי לצאצאיהם שימשיכו לחגוג את "פורים" זה בשנים הבאות). במגילה נרמז שהחג לא נתקבל כחג מיד אחרי הניצחון, אלא רק אחרי שמרדכי ואסתר כתבו שני מכתבים שמבקשים להנהיג את החגיגה כחגיגה שנתית (לפי המגילה אף שהיהודים קבלו על עצמם את מה שכתב מרדכי במכתב הראשון, מרדכי ואסתר כתבו מכתב נוסף לאותה מטרה- מה שמלמד שהחג לא נתקבל בתחילה בהסכמה כללית). החכמים התנגדו לקביעת החג כדי לא לעורר את קנאת העולם נגד ישראל, אך החג עבר תהליך של מיסוד למרות התנגדותם של

חלק ממנהיגי היהדות. כמו כן הייתה התנגדות בקרב האמוראים הקדומים נגד כתיבת המגילה אך לא ברור האם הכוונה הייתה גם כנגד ייסוד החג. הם טענו שכיוון שאסתר דרשה "כתבוני לדורות" במפורש, לפי שלמה אין לכתוב על מלחמת עמלק אלא שלוש פעמים. היתר הכתיבה ניתן אחרי שדרשו את דבר התורה על מלחמת עמלק כמכוון לכתיבה משולשת. פרשן אחר התנגד בטענה שהכתיבה המשולשת הרמוזה בתורה מתפרשת בדיוק כמו שפירשו את דברי שלמה. מחלוקת נוספת קשורה בדבר ראיית המגילה כבאחד מספרי הקודש. הלכה שמונה את הדברים שמטמאים את הידיים מונה את "כל כתבי הקודש" ביניהם. היו שכללו את מגילת אסתר כמטמאת ידיים (כלומר ספר קודש) והיו כאלה שכללו אותה בין הדברים שלא מטמאים את הידיים (כיוון שהתוכן נכתב ברוח הקודש ויש לקרוא אותה בחג פורים אך תוך הסתמכות על הפרשן שטען אין מגילת אסתר ניתנת להיכתב). המגילה הוכרה כספר הניתן להידרש וכ"אמיתה של תורה", כדי להוציא פקפוקים בדבר קדושתה. ההבחנה בין קביעת החג לכתיבת המגילה והכרתה כדבר קודש עולה גם ממקורות חיצוניים.

המקורות הקדומים ביותר שמזכירים את החג אינם מזכירים את המגילה. האזכור הראשון לחג הוא בספר המקבים השני ובמצרים אף שהחג היה מקובל המגילה לא הייתה מוכרת. במרכז הארץ-ישראלי בספרו של בן-סירא נפקד מקומם של אישי המגילה בין האישים המקראיים (יתכן שכיוון שלא הוזכר שם שמיים במגילה ובספר עומד המחבר על זיקתם של אבות העולם לבורא עולם). כמו-כן בין מגילות קומראן לא נמצאה מגילת אסתר (יש טוענים שיתכן והדבר מקרי ועוד ימצאו שרידים, אך גם בלוחות השנה שנמצאו בקומראן הכולל חגים מקראיים ולא מקראיים אין זכר לחג פורים), ולכן כנראה שהכת לא ראתה את יום מרדכי כחג ואת מגילת אסתר כחיבור מקראי. גינזברג מציע שהכת דחתה את החג ואת המגילה מטעמים תיאולוגיים.

יוספוס בן דור חורבן הבית הכיר את החג וסיפורו, אך ישנן שאלות בנוגע ליחסו למגילת אסתר (ייתכן שהכיר את הספר העברי אבל לא החשיבו כאחד מכתבי הקודש, או שהכיר נוסח יווני אך החשיבו לחלק מהמקרא). ישנה הסכמה כללית שיוספוס לא הכיר את הנוסח העברי, אך היו גם כאלה שטענו שהכיר את הסיפור רק מכתבי סופר יווני ששמו אלכסנדר פוליהיסטור. רוב החוקרים טוענים שהוא הכיר ספר על אסתר ביוונית.

בנוגע ליחסו האם הספר הוא חלק מכתבי הקודש, זה תלוי בפרשנות דבריו על כתבי הקודש. תאקריי טען שאין הבדל עקרוני בין תפיסתו של יוספוס את ספרי הקודש לימינו (יוספוס מנה 22 ספרי קודש, ולפי השקפה זו צירף את ספר רות לשופטים ואת ספר איכה לירמיהו) צייטלין טען שהוא לא הזכיר את מגילת אסתר בין כתבי הקודש (כלומר ספר קהלת ואסתר אינם נכללים בין 22 כתבי הקודש). התפישה הזו משתלבת עם דברי יוספוס שאמר שההיסטוריה הבת-מקראית אינה נאמנה כמו ספרי הקודש. אפשר שיוספוס התכוון שהמגילה נכתבה אך אינה נאמנה כספרי הקודש. רבי מאיר שנסע לארץ ישראל נאלץ

להעתיקה מהזיכרון כיוון שלא מצא מגילה כתובה בעברית, אף שייטכן שהיה בידם נוסח לועזי. האמורא ריש לקיש העיר על דברי רבי יוחנן שרק חמשת ספרי התורה יתקיימו לעד, שאף מגילת אסתר תתקיים לעד. במשך הזמן הפכה המגילה לאחד הספרים הנפוצים ביותר. הסיבה להתפשטותה קשורה בעובדה שחז"ל קבעו את חובת קריאתה כמצווה המרכזית של היום. סיבה נוספת יכולה להיות שאין בה הזכרת שם שמיים, ולכן סופרים מתחילים יכולים להתאמן בכתיבתה.

החג זכה בהערכה מרובה כמו המגילה. דרשה אנונימית קובעת "כל המועדין עתידין לבטל וימי פורים אין בטילין לעולם". חג פורים הוא משבע המצוות החדשות שחייבו בהן חכמים את כל עם ישראל. התאריכים: ניצחונם של ישראל בערי הפרזות הושג ב13 באדר והחג ב14. בשושן היה קרב עדיין ב14 והחג נחגג ב15. לכן ה15 באדר נודע גם כ"שושן פורים" (אף שזה נחגג בכל הערים מוקפות החומה). לגבי קריאת המגילה יש ייחוד לערים מוקפות החומה, אך צריכה לבוא הגדרה בעניינן. לפי ההלכה הערים שיקראו את המגילה ב15 הן אלה שהיו מוקפות חומה בימי יהושע בן-נון (אף שיש פרשנים שטוענים שהערים שיקראו ב15 הן אלו שהיו מוקפות חומה בזמן ימי אחשוורוש, וישנם כאלה שטוענים שהגדרת "מוקפות חומה" תלוי במצבן של הערים בכל שנה ושנה). ישנן כמה פרשנויות לקביעה הזו:

אמוראים אחדים טוענים שהמונח "פרזי" מתפרש כמו אותו מונח שנמצא בתורה בפסוק בדברים שמתכוון למצב בימי יהושע בן-נון. מדרש אחר שהוצע היה שהשיבה בערי הפרזות דומה לשיבה אחרת המוזכרת בימי יהושע. רבי סימון אומר שהקביעה הזו נעשתה כי חלקו כבוד לא"י שהייתה חרבה באותן ימים, כלומר אם יקבלו את הדרישה שאין עיר מוקפת חומה אלא אם היא מוקפת בשעת קריאת המגילה, זה היה מבליט את העובדה שישראל חרבה וכל עריה ערי פרזות. כלומר שיטת המשנה הנציחה את עברה המפואר של ישראל. עוד טענה היא שיהושע היה הראשון שנלחם בעמלק שהמן זרעו. דבר נוסף הוא שהזכרת שם יהושע מקהה את העובדה שחג פורים נוסד על נס שנעשה בחו"ל ולהעלות את זכרונה של א"י לנס זה. הגדרה מצומצמת מדי של הגבולות הטריטוריאליים של "עיר מוקפת חומה" הייתה גורמת לעיוותים בקיום ההלכה, שהרי ערים רבות בא"י התפשטו מעבר לגבולותיהם. תוספת הרחיבה את דינו של הכרך גם למקומות שמחוץ לעיר שסמוכים לו ונראים עמו, כל עוד המרחק בין המקומות לא עולה על מיל.

היו ערים שהיה ספק אם נחשבו מוקפות חומה מימות יהושע בן-נון. טבריה השוכנת בחוף ים לא מבוצרת מכיוון הים. בסוגיית פדיון בתי ערי חומה היא אינה נחשבת כעיר חומה, אך יש ספיקות לגבי מקרא המגילה. חובת בני הערים מוקפות החומה לחוג את פורים ב15 נחשבה כמנהג של אנשי המקום שחל עליהם גם כשהם נמצאים, באופן זמני, במקום אחר. רבא טען שאם האדם עתיד לחזור למקומו בליל ה14 דינו כאנשי מקומו, אבל אם לא, הוא קורא את המגילה כאנשי המקום בו הוא נמצא.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

**החובות בפורים:** 1. מקרא מגילה (לכן ה14 באדר נקרא גם יום "מקרא מגילה")

2. סעודה

3. משלוח מנות

4. מתנות לאביונים

5. קריאת תורה

6. תפילת "על הניסים"

7. איסור הספד ותענית

המקרא מציין שהיהודים עושים את ה14 שמחה ומשתה ויום טוב ומשלח מנות. כשמרדכי כתב ליהודים לקבל על עצמם את היום הוא ביקש שיעשו אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות ומתנות לאביונים. כלומר הדרישה הרשמית ויתרה על הנוהג של עשיית יום טוב, אבל הוסיפה את חובת מתן הצדקה לאביונים. חובת קריאת המגילה אינה נזכרת במקרא במפורש אך היא נרמזת בפסוק שהימים נזכרים בקריאה. מקרא המגילה חויב כיוון שזו הייתה דוגמה מופתית למצווה שנופה על מצוות התורה. מטרתה היא פרסום הנס. מקרא המגילה כמצווה נוספת על מצוות התורה העמיד בסימן שאלה את נצחיות התורה, שעל צוויה הזהיר משה לבל יוסיפו או יגרעו מהם. לנביאים היה כוח ליצור מצוות חדשות אך הן נמנעו מכך. רבי יהושע בן לוי הקהה את חריפות העימות בהסבירו שבית דין של מעלה הסכים לפעולת בית דין של מטה. התלמוד אמר שהחידוש היה למעשה גלום בדרכי התורה המסורה. כל בני ישראל חייבים במקרא המגילה, אך ישנן בעיות לגבי נשים, קטנים (ילדים) וחרשים. הנשים פטורות כיוון שמצווה זו שייכת למצוות עשה שהזמן גרמן. אבל המשנה קובעת שהן חייבות בה, וכוחן יפה במצווה עד שהן יכולות להוציא זכרים ידי חובתם (יש שחייבים במצווה שאינם יכולים להוציא אחרים ידי חובתם).

המשנה קובעת שקטנים אינם כשרים לקרוא במגילה, אבל ישנם אחרים שטענו שהם יכולים לקרוא את המגילה בפני ציבור ולפטור את הגדולים מחובתם (אדם אינו יכול להוציא את חברו בקיום מצווה אלא אם הוא עצמו חייב בה). המשנה קובעת שחרשים שאינם שומעים אך יכולים לדבר אינם כשרים לקרוא את המגילה. ההסבר הוא שאין די בזה שהקורא יקרא את הקריאה הדרושה אלא גם ישמיע אותה לאוזניו. הסוגיה הבבליית הציעה שאפשר לפרש גם שאנשים שעברו ושמעו מפי החרש יצאו ידי חובתם.

## קריאת המגילה

בזמננו קוראים אותה פעמיים: בליל החג ולמחרת בבוקר. במשנה כתוב שיש לקרוא אותה ביום כי הנס נעשה בזמן היום, כלומר אם קראה לפני הנץ החמה לא יצא ידי חובתו. ההלכה אומרת שצריך לקרוא את כל המגילה ולפי הסדר (כלומר אדם שנכנס באמצע קריאת המגילה אינו יכול לשמוע את ההמשך ולהשלים אח"כ את מה שהחסיר), אבל ניתן לקיים הפסקה שהזמן המרבי שלה הוא הזמן הדרוש לקרוא את המגילה מתחילתה ועד סופה. המגילה ממנה קוראים צריכה להיות כזו שיש בה את כל פרקי המגילה. התלמוד קובע שהחיסרון בפסוקים אינו יכול להגיע למחצית המגילה ואת החסר הקורא צריך להשלים בע"פ. המגילה צריכה להיכתב בדיו כמו ספר תורה. שמות הרשעים צריכים להופיע זה מתחת לזה בטור אחד כדי לרמוז שבניין הרשעים לא יכול לעמוד.

מנהג נוסף הוא כתיבת המילה "איש" בפתיחת העמוד של שמות הרשעים, וישנו מנהג אחר של הארכת האות ו' במילה "וייזתא" כדי שתראה כעמוד תלייה (כל בני המן נתלו על תורן אחת).

כיוון שעיקר מטרת קריאת המגילה היא פרסום הנס התירו חז"ל לקרוא את המגילה בלועזית לאנשים שאינם יודעים עברית. אדם השולט גם בלועזית וגם בעברית אינו יכול לקרוא את המגילה בשביל אנשים שיודעים רק לועזית, כיוון שאינו מוציא את עצמו ידי חובה. כמו כן הוא אינו יוצא ידי חובה אם הוא מתרגם ללועזית מתוך מגילה הכתובה בעברית. הקורא את המגילה בעברית גם אם לא מבין עברית יוצא ידי חובה, כיוון שהעיקר הוא בפרסום הנס. אותו הדבר נכון גם לגבי אדם שאינו מבין יוונית וקורא את המגילה שכתובה ביוונית (זאת כיוון שגם התנ"ך הכתוב ביוונית נחשב טופס ראוי של כתבי הקודש).

דבר נוסף הוא שאין מדקדקים מטעויותיה כלומר אין צורך לחזור ולקרוא את המלה פעם נוספת כשהטעות לא שנתה את משמעות המלה. חז"ל התירו לקרוא את המגילה לפני זמנה רק במניין של עשרה. הלכה זו נוגעת לבני הכפרים המקדימים ביום הכניסה, וכשפורים חל בשבת וצריך להקדים את הקריאה (דבר זה אפשרי רק לבני הערים כי ה14 אינו יכול לחול בשבת).

לעניין קריאה בזמנה פסק האמורא רב שאינה צריכה להיות בעשרה אבל רב אסי חלק עליו וקבע שאף היא צריכה להיות בציבור. הכרעת ההלכה- יש להשתדל לקרוא בציבור אך אם אין הדבר אפשרי קוראים ביחיד ומברכים על קריאתה. לפני קריאת המגילה חובה לברך אבל אחריה זה תלוי במנהג המקום. לנוסח הברכה יש מסורות שונות. המנהג היום הוא לחתום את הברכה ב"אל העוזר והמושיע".

סעודת פורים- לפי התלמוד זו חובה (האחרונים אמרו שסעודת פורים דוחה תלמוד תורה). גם במקרה שמקדימים את הקראת המגילה אין עושים את הסעודה אלא ב14 וב15. כשחל יום מקרא מגילה בשבת, לא עורכים את הסעודה בזמנה כיוון שמחת שבת תלויה בידי

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

שמיים ושמחת פורים תלויה בידי בית-דין. לכן מאחרים את הסעודה, וחגיגות פורים משתרעות על פני שלושה ימים. ישנה דעה אחרת שיש לקיים את הסעודה ביום שישי או שבת (ה'14 לא יצא לעולם יום שבת, אך לערי החומה יכול לקרות שה'15 הוא יום שבת ואכן היו ויכוחים על כך בירושלים).

ישנה דרישה להרבות בשתייה, עד השתכרות. הדרישה להשתכרות פתחה פתח להשתוללות בחג הפורים כגון שריפת דמותו של המן והתחפשיות שונות. את הסעודה מתחילים בשעות המאוחרות של ה'14 וממשיכים בה עד מוצאי ה'14. משלוח מנות- חלק ממצוות סעודת פורים. השיעור המזערי למשלוח מנות" שתי מנות לאיש אחד.

מתנות לאביונים- אלו נועדו לאפשר להם לקיים סעודת פורים. כשחל '15 באדר ביום שבת מחלקים את המנות בשעת קריאת המגילה ולא ביום הסעודה כנהוג. ישנו נוהג של חלוקת מצרכי מזון במקום כסף לקניית מזון. המעות ניתנו בדעה שישתמשו בהן לצורכי סעודת פורים. חלוקת מנות מזון במקום מעות כמתנות לאביונים הביאה לטשטוש מסוים בין שתי החובות של משלוח מנות ומתנות לאביונים. אפשר לקיים מצוות משלוח מנות במתנה מועטה אבל אין לקיים מצוות מתנות לאביונים אלא במתנה ראויה.

פורים כיום טוב- ישנם שלושה סממנים ליום טוב:

הזכרת היום בתפילה ובברכת המזון- ביום פורים קוראים את התפילה "על הנסים". קריאה בתורה- בפורים קוראים את פרשת "ויבא עמלק" משום שהמן היה מזרע עמלק. איסור הספד ותענית- איסור הספד מלבד ביטויים אחדים בעת הללויות. כמו כן אסור לעשות מלאכה ביום זה- אך זה נחשב כמנהג שמקוויים רק במקומות מסוימים.

ביטוי שמחה אופייני לימים טובים הוא אמירת הלל, אף על נס פורים לא אומרים הלל. אחת חגיגות עממיות שהתפתחו הייתה משחקים שקשורים באש (כגון העלאת דמותו של המן באש-שנאסרה במאה ה-5 ע"י הקיסר הרומי). חג פורים אינו רק לזכר העבר אלא נתגלמו בו התקוות לגאולה בעתיד.

### משלוח מנות בהלכה ובהגדה (אבי 209-212)

היסוד למצוות משתה ושמחה בפורים נמצא כבר במגילת אסתר (ט כא - כב) "...לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים.."

ר' צדקיה אומר שכשם שאדם חייב לשמוח בפורים, כך חייב לשמח את העניים יחד איתו. הרמב"ם אף טוען כי מצוות "מתנות לאביונים" גדולה ממצוות "משתה ושמחה" היות ואין שום שמחה גדולה ומפוארת אלא לשמח לב עני ויתום, "...להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים..".

(במקור אחר שאינו קשור לפורים גם כן הוזכרו "משלוחי מנות" . בפועל, אנו מתייחסים למשלוח מנות כמשלוח גם לעניים וגם לעשירים וב- "מתנות לאביונים" רק לעניים).

למצוות משלוח המנות בפורים יש סיבות מיוחדות:

המהרי"ל- המנהג נועד לסייע לנזקקים בקיום סעודת החג (מספקים להם מצרכים).

ר' שלמה אלקבץ- בכדי להרבות שלום. כמו שהמן עסק בפילוג, בפורים עלינו להיות כעם אחד ולעזור איש לרעהו. ר' יואל סירקיס- "משלוח מנות", "מתנות לאביונים" – שתי מתנות, היות ובפורים ניצלנו פעמיים. פעם ראשונה ה' חיסל את אויבנו " ביום ההוא נתן המלך...את בית המן..", ופעם שנייה זכינו אנחנו "ויסר המלך טבעתו...ויתן למרדכי..". מתוך הגמרא למדים שב "מנות" מתכוונים לשתי מנות אוכל: ממסכת סופרים למשל- "יש שמספקין לחם ויין ויש שמספקין לחם ודגים..". אפילו הרמב"ם פירט- "חייב אדם לשלוח 2 מנות בשר או שני מיני תבשיל"

המהרי"ל הוסיף שראוי שהאוכל יהייה כבר מבושל וניתן לאכילה ולא יצטרך האביון לבשל או לשחוט אותו למשל. גם ר' אחרים הסכימו לעניין ויצא פסק הלכה כי "קטניות למשל, הטעונים בישול אינו יוצא מצוות משלוח מנות..". דעה שונה הביע ר' נפתלי צבי שטען כי גם חזה (עוף) שאינו מבושל נקרא מנה, כפי שנאמר בפרשת שבעת ימי המילואים.

מדברי הרמב"ם שהוזכרו עולה בעיה "שתי מנות בשר או שני תבשילין". האם מי ששולח 2 מנות בשר הוא פטור אבל אם רוצה לשלוח תבשיל הוא חייב לשלוח 2 סוגים?! הסבירו זאת בכך שלגבי בשר, היות ויש חלקים שונים בעוף או בבהמה שטעמם שונה, 2 מנות בשר ייחשבו כ-2 מנות (כל איבר שבצלע בע"ח ייחשב מנה). אם נוסף למשל למנת בשר, ביצה, אזי ניתן לראות זאת או כתבשיל אחד או כשניים. ר' אסולין הוסיף כי גם שליחת יין כמנה- מקובלת. ויש שמצדדים גם בממתקים.

**"משלוח מנות ומתנות לאביונים"** קיבלה התייחסות של 2 מנות ל-2 אנשים ו-2 מתנות ל-2 אביונים, כאשר אסור לתת 2 מנות ל-2 מתנות לאותם שני אביונים ( מותר אבל לחלק הכל בין 3 אנשים למשל). ר' יוסף הוסיף כי יש להביא את מנות ב-2 כלים כדי שיראו שיש שתי מנות. שאלה נוספת, שעלתה בעניין משלוחי המנות היא האם ניתן להעביר את המשלוח באמצעות שליח. יש שטוענים שהדבר מותר – העיקר שהמשלוח הגיע ולא משנה מי ממש הגיש אותו אחרים מביאים מהמקורות דוגמאות שהביטוי "משלוח" מבטא מגע אישי: " וישלח ידו ויקחה..", "וישלח אברהם את ידו..". ולכן מסיקים כי החובה היא ההגשה האישית של המשלוח. אם אדם שלח מנות למישהו והם לא הגיעו ליעדם, אבדו בדרך, אזי המשלוח לא חובתו שכן לא גרם שמחה אצל המקבל.

עוד פרט חשוב לגבי שליחת מנות- אישה שולחת לאישה וגבר שולח לגבר ולא להיפך. הדקדקנות היא בעצם המתנות, מתנות לאביונים אפשר בלי הגבלה. (היו שהתנגדו בכלל



## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

שהאישה תשלח מנות (הרמ"א למשל) אבל אחרים טענו כי כל יהודי מעל גיל 13 חייב במצווה זו).

עוד מנהג חביב קיים לגבי נישואין. באם חל פורים בין תאריך האירוסין לתאריך החתונה, מגישים החתן והכלה הדרונות זה לזה (מעין מתנות מיוחדות) יחד עם הבאת המנות הרגילות. הכלה שולחת לחתן משהו למשל, והוא מחזיר משהו מהודר בחזרה. בקרב בני ישיבות נהגו לשלוח דורנות של ספרים לחתן, החתנים החכמים יותר היו מחזירים דורנות שכללו הערות חריפות ושנונות על הספר שקיבלו. ר' שלמה אלקבץ למשל, כתב את ספרו "מנות הלוי" כדורן שצורף עם המנות וכו' וכו'.....

### ההתחפשות בפורים (שחר 213-220)

חג הפורים מצטיין כחג של משתה ושמחה, אך מכיוון שאין בישראל שום שמחה אמיתית מאז חרב בית המקדש, שמחה זו היא שמחה חומרית וגשמית – וכמובן "אין שמחה אלא בין". ואולם החיבור בין חג הפורים ליין חזק בהרבה – מגילת אסתר עצמה פותחת במשתה, נמשכת במשתה ומסתיימת במשתה, כלומר כל המאורעות שבגינם חוגגים חג זה השתלשלו מתוך שמחה מוגזמת של משתה, לסיכום ניתן לומר שחג זה הוא יום משתה במובן הרחב ביותר וכך גם הוא נחגג בכל ארצות הפזורה. מסיבות אלו ניתן אישור מוחלט לשתות ולהשתכר ביום זה, גם החכמים והצדיקים שראו את השכרות כמידה רעה ציוו להשתכר ביום הזה עד ש'לא יהיה ניתן להבחין בין המן למרדכי', והשתכרו בעצמם.

יחד עם זאת כדי לעשות את השמחה טבעית יותר היה צורך להשתמש גם באמצעים מלאכותיים וכך נוצרו להם מנהגים מסוימים, למשל - 'להכות את המן' מנהג שבמסגרתו בונים בובה של המן ומרביצים לה, וכך מוציאים את תחושת התסכול נגד כל ההמנים בעולם. בארצות שונות התפתחו מנהגים שונים ביום זה:

בבבל היו בונים בובה של המן ותולים אותה על הגגות ואח"כ היו מדליקים מדורה ושורפים אותה. בצרפת היו לוקחים חלקי אבנים, רושמים עליהם המן ומטיחים אחד בשני. במצרים היו רוכבים היהודים על חמורים, סוסים, פרדות וכך הלאה.

באיטליה היו מעמידים הנערים שתי מחנות ונלחמים זה בזה, בנוסף לכך היו נוהגים לצעוק ולרעוש כאשר היו שומעים את השם 'המן' בבית הכנסת, זאת בנוסף להכאת בובת המן. עם הזמן החלו בכל התפוצות לבנות כלים שבעזרתם יכלו לעשות רעש להמן. חז"ל הצליחו למצוא סימוכין בתורה למנהגים אלו (דוג' – "המן העץ" הוא סימוכין לתליית המן) אך למנהג ההתחפשות בפורים (שהתחיל באיטליה בסביבות 1500) קמו מתנגדים רבים.

המתנגדים:

הרב שמואל אבוהב – מגדולי הרבנים באיטליה, שלדעתו מדובר בהתערבות בגוים.  
הרב שמואל אפרים – בספרו 'עוללות אפרים' הוא מבכה על זה שנשים מתחפשות לגברים ולהפך, וקובע שזהו מנהג מקולקל.

התומכים:

הגאון מינץ מאיטליה – לדעתו כיוון שבדובר במנהגי שמחה בלבד, אין בכך פסול.  
הרבי משה (הרמ"א) - מסכים עם רבי מינץ.  
למרות המתנגדים מנהג זה רווח כיום בכל התפוצות.

הסיבה למנהג:

מנהג זה נועד להזכיר להמונים את העובדה שמגילת אסתר רצופה התחפשות והעמדת פנים. חשוב לציין שלפי הספרות התלמודית יום הכיפורים הוא יום כמו-פורים, משמע לשני הימים אותה סגולה לכיפור עוונות, ( ההבדל היחיד הוא שבפורים קודם מתענים בתענית אסתר ואח"כ אוכלים ושותים וביום הכיפורים להפך) בנוסף לכך לדעת התלמוד היהודים נענשו תמיד במהלך ההיסטוריה כאשר התחפשו לגויים, והעונש בא מאותו מטבע – ה' הסתיר את פניו מאתנו. כבר בשמה של אסתר ניתן לראות את מוטיב ההסתרה, כמו כן חשוב לציין שזהו הספר היחיד מבין כתבי הקודש שלא מצוין בו שם האל – לפי חז"ל שם האל מופיע באופן נסתר במגילה כאשר מתחילה להסתמן מפלה להמן, למשל "יבוא המלך והמן היום אל המשתה". עם תחילת המגילה 'התחפשה' אסתר והעמידה פנים שהיא חפצה ביקרו של המן וכך זרעה קנאה בחצר המלכות, כך גם בהמשך הסיפור – קורא המגילה התמים ישאל את עצמו "מדוע זימנה אליה אסתר את המן?", אך בעצם ראשי התיבות של אסתר הם ה' (אין לי מושג איך...). מה שמראה שה' היה מאחורי זה. יש במקומות רבים נוספים במגילה התחפשות ושינוי פרצוף, כך למשל מזמין המלך את ושתי אשתו היפה לרקוד בפניו, אך היא הופכת למפלצת ויש צורך להחליפה באסתר, שמסתירה לחלוטין את מוצאה. האגדה טוענת שה' הזמין שדה שתחליף את אסתר ותשב אצל אחשורוש כיוון שידע שאסתר לא תסכים לכך.

מנהגים אחרים בחג זה:

היו חכמים שלא אהבו את מנהג ההתחפשות וחפשו מנהגים אחרים, אחד מהם – רבי קלונימוס ( נולד בצרפת ונקרא לאיטליה ע"י המלך בשל בקיאותו הרבה בתחומים רבים ובייחוד יכולת התרגום שלו) נהג לעשות 'התחפשות ספרותית' בחג זה, כאשר כתב קטעים בסגנון תלמודי אך עם הומור, הוא פרסם זאת כ 'מסכת פורים' ונתקל בהתנגדות מצד הרבי שמואל אבוהב. בספר נוסף 'אבן בוחן' יוצא קלונימוס (באופן לעגני ומליצי) כנגד יהודי איטליה ומוכיח אותם על מצבם הרוחני: הם מקללים אחד את השני, מהמרים, חוטאים, לא עוזרים לעניים, ונוהגים בקלות ראש ביום הכיפורים ובפורים.

מטרת 'מסכת פורים' המוצהרת הייתה לשמח שמחה גשמית בפורים, אך למעשה גם בספר זה יש בין השורות ביקורת על יהודי איטליה בייחוד על כך שהרשו לעצמם לחצות את גבול המוסר בחג זה ולחטוא (למשל – רקדו בנים ובנות ביחד). בכל אופן בעקבות ספר זה יצאו ספרים רבים שמחקים את התלמוד בצחוק (למשל 'הגדה לליל שיכורים') – מה שמוכיח שגם בחג זה אנחנו עם הספר. מנהג נוסף שרווח בתוך הישיבות היה ההתחפשות לרב, מנהג זה הומצא ע"י הרבי חיים, הרבי הנ"ל שרצה מאוד להשפיע על תלמידיו בתחום הרוחני, רצה לקבל משובים והערות מהם ולכן תיקן תקנה שבכל יום פורים ימנו התלמידים רבי משלהם שיוכל לבקר כרצונו את מנהיגי הישיבה בלי שיספוג כל עונש. מנהיגי הישיבות השתמשו גם במנהג זה על מנת לבחון תלמידים צעירים וחכמים, כאשר האחרונים היו צריכים לטעון טיעונים מפולפלים ומנומקים לגבי שטויות להנאת כולם. כך למשל נבחן הרבי יהונתן איבשיץ בהיותו בן 13 והיה לרבי של פורים ופלפל פלפולים של הבל להנאת הישיבה כולה. מסופר על רבי חיים יוסף שביקר באמסטרדם ונתקל בתופעה זו וחשב שעומדים מולו תלמידים טיפשים – הוא כמובן לא ידע על משחק זה.

חמץ ומצה (עדי 221-231)

ביעור חמץ

חמור הוא הפסח משאר המועדים שכל המצוות הנהוגות בשאר המועדים אינן נהוגות אלה בשעת המועד ואילו הפסח נתנה בו התורה מצוות ואזהרות הנהוגות גם מקודם המועד ואחר המועד. לדוגמא מצוות ביעור חמץ. אם לא היער את חמצו קודם החג, והחמץ ברשותו, הרי עבר על כמה וכמה מצוות ואזהרות הכתובות בתורה ועונשו חמור. אפילו עבר החגת עדין החמץ הזה שעבר עליו הפסח אסור בהנאה וצריך לבערו כדי שלא ישל בו. תחילתו של זמן ביעור החמץ-שלושים יום קודם הפסח שלא יהיה חמצו נראה בביתו ושלא ימצא ברשותו כלל. בדיקה וביטול מצוות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו. ומדבריי

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

סופרים - לחפש אחר חמץ במחבואות ובחורים ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו. שנאמר שהאדם המבטל בלבו את החמץ שברשותו וחושב עליו כעפר שהוא הפקר כבר קיים מצוות 'תשביתו' ושוב אינו עובר עליו בבל יראה ובבל ימצא. אפילו החמץ עדיין ברשותו. שכן התורה אסרה להראות ולהימצא חמץ שבבעלותו. אם כן מדוע לחפש אחר חמץ שכן מה שאתה לא רואה לא שלך?

1. לפי שהביטול וההפקר תלוי במחשבתו של האדם שיפקירנו בלב שלם ויציאנו מלבו לגמריי  
2. לפי שהאדם רגיל בכל שנה לחמץ, ומחמת רגילותו קרוב הוא לשכוח את איסורו ויאכל.  
ואף אל פי שחייבו חכמים לבדוק אחריי החמץ ולהוציאו לגמרי מביתו ורשותו, לא פטרוהו חכמים מביטול, וחייב גם לבטל אחרי הבדיקה שמא לא יבדוק יפה. למרות שהבדיקה וביעור החמץ הם מרבנן ואילו התורה מרשה ביטול בלב בלבד יש פעמים שהאדם חייב לבדוק ולחפש מן התורה וביטול אינו עוזר עוד, לדוגמא אם שכח או נאנס לבטל את החמץ עד שהגיע חצות היום של הארבע עשר (יום לפני תחילת פסח) ואפילו אם יפקירו הפקר גמור לא יעזור, כי החג כבר נכנס והחמץ לא בבעלותו ואי אפשר להפקיר דבר שלא שלך.

### זמני הבדיקה

תקנת חכמים קבעו את הבדיקה באור הארבע עשר מכיוון שבערב הכול נמצאים בבתיהם ויש לבדוק בסדקים ובחורים לאור הנר ולא לאור היום והנר מבהיק ויפה בלילה ולכן קבעו בלילה. מכל מקום יש לבדוק כשיש עדיין קצת אור וכאשר רק יצאו הכוכבים. יש לבדוק לפניי שעושים כל מלאכה אחרת מהרגע שיוצאים הכוכבים. אם לא בדק בלילה יבדוק ביום הארבע עשר וגם פה לאור הנר. ואם לא אז יבדוק לתוך המועד לאור הנר ואם לא אז לאחר המועד מה שנשאר מפניי החג ישרוף. המפרש בים או העזב את ביתו שלושים יום לפניי החג ולא מתכוון לחזור אחריי החג חייב בביעור ומי שעוזב לפניי לא חייב.

### ער הבדיקה

אין בודקים לאור האבוקה אלא לאורו של נר יחיד אחד מכיוון שאת האבוקה קשה להכניס לחורים וכדיי שהאדם לא יתרשל במלאכתו מכיוון שהוא פחד לשרוף את הביית. הנר צריך להיות נר שעווה ולא חלב או שומן כדיי שהאדם לא יתרשל במלאכתו מתוך דאגה לכשרות או לכלוך. ואם אין אז מה שיש רק לא אבוקה וכל מה שיש בו שתיי פתילות דלוקות הוא אבוקה.

### ברכת הגדיקה

קודם שיתחיל לבדוק מברך כדרך שהוא מברך על כל המצוות ששכח והתחיל לבדוק בלי ברכה ת יברך כל זמן שלא סיים את הבדיקה. "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ביעור חמץ" למרות שעדיין בשעה זו אין הוא מבער את החמץ ומשאיר לו עוד לארוחה של מחר נחשבת בדיקה זו כתחילת ביעור. אסור להפסיק בשום דיבור בין הברכה לתחילת הבדיקה לפי שאסור להפסיק בין ברכת המצוות לתחילת עשיתן. אם עבר ודיבר על ענייני הביעור לא צריך לחזור ולברך ואם לא צריך לחזור ולברך. וחובת הבדיקה היא על בעל הבית ובעל הבית יכול לשלוח מישהו שיברח בשמו ואם יש כמה בתים יכול לברך בשביל כולם ושלוך שליחים לבער.

### סדר הגדיקה

קודם הבדיקה מכבדים ומנקים היטב את כל המקומות הטעונים בדיקה. כל חדרי הבית והעליות צריכים בדיקה, שפעמים אדם נכנס לשם ופתו בידו. חוריי הכתלים הגבוהים שאין משתמשים בהם אינם צריכים בדיקה ובבית שיש תינוקות יש לבדוק את החורים הנמוכים שמה ילד הכניס שם חמץ. גגות הארונות השימושיים טעונים בדיקה. רפת ולול אם הכניס לשם חמץ 30 יום לפני החג דרושים בדיקה אף על פי שאפשר שהחמץ נאכל. אם נמצא ברפת או בלול חמץ והאדם רוצה שהחיות יאכלו עליו לבדוק שאכלו את הכול. בתיי כנסת ובתיי מדרשת צריכים בדיקה ושמש בית הכנסת או ביית המדרש בודק ומברך. הבדיקה עצמה היא המצווה ולא המציאה ולכן אם בדק ולא מצא שום חמץ קיים מצוות חמץ אחריי הבדיקה

אחריי הבדיקה מיד יבטל כל החמץ הבלתי ידוע לו שנשאר ברשותו ויאמר "כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראיתיו ולא בעירתי ולא ידעתי יבטל ויהיה כעפר הארץ" את החמץ שהוא מצא וכן החמץ שהשאיר למאכלו עד למחר בבוקר, יצניע במקום המשומר שלא ימצאוהו התינוקות ולא השרץ או בעל חיים אחר ושרפו למחרת בבוקר עד סוף השעה החמישית של היום. אף על פי שביטל את החמץ לאחר הבדיקה, חוזר הוא ומבטלו למחרת בשעה שריפת החמץ לפי שהביטול של שעת הבדיקה היה רק על החמץ הבלתי ידוע לו, ולא על זה שהשאיר למאכלו.

### מכירת חמץ

מי שיש לו חמץ הרבה וחס עליו מלבערו מפני ההפסד המרובה מותר לו למכור את חמצו לנוכרי. וכותב שתר מכירה, ומשאיר את החמץ בביתו ואינו עובר על החמץ הזה בבל יראה בבל ימצא ואותו מקום צריך שיהיה צנוע ומגודר כדי שלא יבוע הוא או אחד מאנשיי ביתו

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

להוציא משם דבר חמץ מתוך הרגל. וכותב לנוכרי שהוא מוכר לו את חמצו במחיר שהוא קוצב לו ולקוח לו איזה סכום כסף או שווה כסף ומקנה לו בו את חמצו מעתה. ורושם שאם לא יבוא הנוכרי עד סוף החג לשלם את הכסף כל הרכוש חוזר אל האדם. ואף על פי שיודע בוודאי שהנכרי לא ימלא אחריו תנאיי המכירה ולא ישלם את המחיר הקצוב צריך הוא בשעת המכירה לגמור בליבו שעכשיו הוא מוכרו ואין הוא שלו.

### החמץ ואיסוריו

איזהו חמץ? הלש קמח מחמשת מיניי הדגן במים והשהה את הבצק קודם אפייתו כדי שיעור חימוץ הר"י זה חימוץ מן התורה. ואלה הם חמשה מיניי הדגן שחמצם אסור: חיטה, כוסמת, שעורה, שיבולת שועל, ושיפון וזמן שהיית הבצק 18 דקות בבצק רגיל הנילש לישה רגילה. לש את הקמח במי פרות חלב או ביצים אינו נעשה חמץ. החמץ בפסח אסור באכילה אחד האוכלו ואחד הממחה אותו ושותה ואסור הוא גם בהנאה ואין לו תקנה אלא שריפה או להעבירו מן העולם בכל דרך אחרת. אסור לאכול חמץ ביום ארבע עשר מחצות היום ומעלה. חומר בחמץ מבשאר האיסורים הואיל והחמירה התורה בחמץ יותר מכל שאר המאכלות האסורים שחיבה להשביתו קודם פסח והזהירה עליו בבל יראה וימצא ואסר טובת הנאה וענשה על אכילתו עונש כרת החמור וכן אמרו חכמים חמץ אסור במשהו לפיכך ישראל החרדים על המצוות ויראים מן החטא קבלו על עצמם חומרות יתרות בפסח כדי להרחיק עצמם מחשש חמץ.

ואסור לזלזל חלילה בשום מנהג של חומר שנהגו ישראל באיזה מקום יותר משאר המקומות בדברים הנוגעים לפסח, ואפילו יחיד שנהוד חומר אין גורעין בו אלא יעשה כמנהגו ואפילו בדבר ש חשש האיסור בו הוא רחוק מאוד. חכמים אמרו כי אין לך מידה יפה מאהבת הבריות ואף על פי כן בפסח נוהגים רבים שאין שואלים ואין משאילים כלים זה לזה ואפילו כולם יראים וכולם מדקדקים.

### הגעלת כלים

כלים שהשתמשו בהם כל ימות השנה, אסור להשתמש בהם בפסח משום חמץ המובלע בתוכם, והר"י החמץ הזה המובלע בתוכם חוזר ונפלט מהם משימוש בפסח. הבא להכשיר את כליו שנשתמש בהם לחמץ, שיהיו מותרים להשתמש בהם בפסח- מגעילין ברותחים והם כשרים. מנקים היטב ומכניסים למים רותחים. כלים שבא להגעילם לא ישתמש בהם לחמץ 24 שעות קודם ההגעלה הכלים שהוכשרו לפסח על ידיי הגעלה, אינם חוזרים להיותם הראשון, מי שלחלב לחלב וכו' כלי חרס וחרסינה אי אפשר להגעילם ולחן לא

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

משתמשים בהם אלא אם כן כליים לפסח בלבד הם כלי זכוכית יש להחמיר לכתחילה מחבת ושאר הכלים אין הגעלה עוזרת אלא צריך ללבן באש

### מצה שמורה ומצת פשוטה

כל מצה הנאכלת בפסח צריכה שהיא משומרת מין החימוץ ומכל דבר שיביא לידי חימוץ מצה שלא אסורה באכילה כל ימיי פסח ועוד יש מצווה במצות שתהא עשיתן לשם מצת מצווה. וכיצד שומרים מצה זו הנאכלת בפסח? שומרים על החיטה משעה שמוליכים אותם לטחון שלא יבואו עליהם מים או שאר רטיבות שיהיו נקיים ושלמים ולא מבוקעים ומצוצים. שומרים על הרחיים ועל שאר הכלים שמשתמשים בהם בשעת טחינה אריזה והובלה לביית האפייה שיהיו נקיים ויבשים. שומרים על הקמח שלא יעפו ממנו ביום טחינתו שאז עדיין הקמח חם ונוח להחמיץ

ושומרים בשעת הלישה שלא ילושו כנגד האש או החלון שלא יתחמם הבצק ויבוא מהר כדיי חימוץ. ושמירה יתרה במים שלשים וכן שומרים על כל מערכת הכלים והמכונות שמשתמשים בהם בשעת ניפוי הקמח ועד סוף אפית המצות ושלא יעבור שום בצק מעיסה אחת למשנה ושומרים על זריזות בתנור ועד התנור. ומה בין מצה זו שקוראים לה מצה פשוטה, למצה שקוראים לה "שמורה"? שמצה פשוטה נשמרת למצותה, כאמור למעלה, משעת טחינה ואילך, ואילו מצה שמורה קורין לזו שהחיטה שלה נשמרת עוד מקודם לכן בשעת קצירה.

### מים שלנו

אין לשין את המצות בין מצה פשוטה ובין מצה שמורה, אלה במים שלנו, כלומר, מים שעבר עליהם הלילה לאחר שאיבתם מן הנהר או מן המעין ועמדו בכלי תלוש מן הנהר. שואבין את המים בשעת בין השמשות בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים והמים שוהים לפני האפייה כל הלילה ולא לפני 12 שעות ולשין בהם. יש להגיד בזמן השאיבה לשם ' לשם מצוות מצה' נוהגים לשם המצווה כלים יפים ואפשר גם לשאוב כמות גדולה מראש.

### מצת יד ומצת מכונה

בשנת תרט"ז הומצאה המכונה הראשונה ואז החלו מחלקות לגביי 'חוקיות' הדבר המתירים: משובחת היא המצה האפויה במכונה, שכן מלאכתה מהירה ומובטח לה שלא תבוא המצה לידי חימוץ, יותר ממלאכת הידיים. האוסרים:

1. מאחר שמצת מצווה צריכה להיות עשויה 'לשם מצת מצווה' אין הכנה זו בת כוונה.

2. שכן חלקיי המכונה רבים וקשה לדעת בברור כי כולם כשרים

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

3. חלקיי המכונה עלולים להתחמם ולהחמיץ את המצה. קשה גם לבקר אל יצור המוני שכזה.

4. משום תקנת העניים מכיון שאפיית המצה הייתה עבודה של עניים וכך משאירים אותם חסרי עבודה. אם הזמן הלכה והתגבשה הגישה המתירה עשיית מצת מכונה המנהג בארצות אשכנז הוא להחמיר בכל מיני קטניות וזאת כדי שלא יחשוב אדם שחמץ הם יבוא על ידי כן לזלול באיסור חמץ. טעם נוסף שפעמים מעורבים גרעיני דגנים בגרעיני הקטניות וקשה להבדיל ביניהם כאמור לא חל איסור זה על הספרדים.

### מצה שרויה

מנהג אצל הרבה חסידים ואנשי מעשה שכל שבעת ימי החג אין אוכלין מצה שרויה או טבולה במים ולא בשום מרקר, אלה אותה יבשה ואילו בחלב או במי פרות שאין בהם מים אין מחמירים.

וזאת למרות שאין כאן שום סכנת התחמצות כי מצה אינה יכולה להפוך לחמץ לאחר שהיא כבר אפויה. אור לארבע עשר- בודקין את החמץ מאמרים קצרים מאוצרם של חכמי ישראל.

### בין חמץ למצה

'החמץ אסור במשהו' אמרו חכמים כי אומנם אין הבדל בינו לבין החמץ אלה רק באותה חמוץ אשר משנה את צורתו ואילו המצה אין בא עוד כלום מלבד הטרחה של האדם ותו לא. כל שאור וכל דבש לא תקטירו החמץ והשאור רומזים לגאווה והתנשאות לכן במ אסורים במשהו, שמירת הגאווה אשר פוגעת באדם. הדבש רומז לתאוה לכן אסור ללוש מצה מצווה במי פרות. דרוש של נוטריקון ההשהיה שבאפס מעשה היא שמבדילה בין חמץ למצה בעשיתן ישנו הבדל דק באופן ההגייה של שני המילים וזה רומז על מהות הדבר ושלכל דבר נתן הבורא משמעות. ביעור החמץ - הצלה ממכת בכורות. כבר נאמר שהחמץ רומז ליצר הרע ובדיקת החמץ וביאורו למלחמה כנגד יצר הרע.

### חולקת הער

לפניי הקידוש האישה מדליקה נרות ומברכת אליהם שתי ברכות: להדליק נר של יום טוב ושהחיינו. אם ביום טוב לפני התפילה ואם בשבת אז יום קודם.



## סדר הלילה (עדי 232-248)

לפי שמצוות הלילה הזה מרובות מאד ויש בו מצוות עשה ומצוות לא תעשה, ומצות דרבנן ותקנות וגזרות והלכות וכולם עושה אותם אדם על שולחנו ולא בחבילות חבילות. ואף על פי שנשתנה עלינו עתה סדר זה מכמות שהיה בזמן הבית ואין לא פסח ולא זבח חגיגה ברגע שיחזור הבית יחזרו למנהגים הישנים. הזהר: המצווה הבאה לספר בשבח יציאת מצרים שחייב כל אדם לספר תמיד בשבח זה לעולמים. אף הקדוש ברוך הוא שמח בסיפור זה ובאותה שעה הקדוש ברוך הוא מכנס לכל פמליותיו ואומר להן: לכו ושמעו סיפור שבח גדולתי שבני מספרים ושמחים בגאולתי. ואף ישראל נותנים כוח לאדוניהם בסיפור זה, כמלך שגבר כוחו וגבורתו בשעה שמשבחים אותו על גבורותיו.

### מצוות הלילה בזמן הזה.

שתיים הן מצוות עשה מן התורה הנהוגות גם בזמן הזה **אכילת מצה** וסיפור יציאת מצרים היא מצות **ההגדה** ארבע מצות בלילה זה: שתיים מן התורה מצה והגדה ושתיים מדברי סופרים ארבע כוסות ומרור מלבד מצוות קידוש היום שהיא באה קודם לכולם והיא נהוגה בכניסת כל חג.

### כללים לעריכת הסדר

1. הקידוש וברכת שהחינו בתחילת כל הסדר.
2. אין עושין מצוות חבילות חבילות לכן אין שותים את כל הכוסות בבת אחת אלא מחלקין אותן.  
כוס ראשונה - לאחר סדר ברכות הקידוש  
כוס שנייה - לאחר ההגדה וסדר הלל המצרי ובסוף ברכת, יגאל ישראל,  
כוס שלישית - לאחר סדר ברכות המזון.  
כוס רביעית - לאחר גמרו של סדר ההלל.
3. הואיל שמצוות **ההגדה מן המובחר היא** היא ההגדה **לבן שאול** לכן מאחרים אותה קצת אף על פי שהיא מצווה מן התורה וזאת כדי שהילד יסתקרן וישאל.
4. מצה קודמת למרור מכיוון שהמצה מן התורה והמרור דרבנן.
5. אפיקומן סוף כל האכילות והשתיות משום חביבות מצות מצה ואין אוכלים אחריו ולא שותים שום משקה פרט לכוס שלישי ורביעי.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

### כל הסדר בקצרה

- א. קידוש וברכותיו כוס ראשון
- ב. נטילת ידיים לכרפס הקדמה ל "והגדת לבנך"
- ג. כל סדר ההגדה והיא קודמת למצות אכילת מצה למרות ששניהם מן התורה אך ההגדה כוללת גם את הקטנים מה שמצוות האכילה לא כוללת.
- ד. כוס שני שבא אתה במהודר.
- ה. נטילת ידיים לפני אכילת מצה
- ו. אכילת מרור
- ז. כורך מצה ומרור
- ח. ביצה במי מלח זכר לקרבן.
- ט. סעודת החג כדי להקדים ארוחה לאפיקומן
- י. אפיקומן כדי שיישאר טעם מצה בפה
- יא. ברכת המזון שלאחר סעודה.
- יב. כוס שלישי
- יג. גמרו של ההלל והלל הגדול אם ברכת השיר.
- יד. כוס רביעי
- טו. ברכה אחרונה על היין פיוטים שיר השירים.

### סימני הסדר

הרבה סימנים נתנו הגדולים לסדר ליל הפסח כדי שירוך בהם כל הבא לערוך את הסדר ויעשוהו כהלכתו. הסימן שנתקבל ברוב התפוצות :

" קדש ורחץ כרפס יחץ מגיד רחצה מוציא מצה מרור כרוך שלחן ערוך צפון ברכך הלל נרצה "

כנגד חמש עשרה מעלות אפשר שהתכוון המחבר לעשות סימניו בחמש עשרה עינינים דווקא כדי שיהיו מכוונים כנגד חמש עשרה מעלות בהגדה.

### קידוש היום

כבר אמרנו שכמו בכל הרגלים כך פותחין לילה זה בקידוש היום תחילה. אם חל ביום חול מברכין בקידוש שלוש ברכות 'בורא פרי הגפן' 'מקדש ישראל והזמנים' 'שהחיינו' המצוות המתחדשות בלילה זה : הגדה מצה מרור וארבע כוסות אם חל בשבת 'מקדש השבת' 'שהחיינו'. מוצאי שבת חמש ברכות 'בורא פרי הגפן' 'בורא מאורי' האש "המבדיל" 'ו'שהחיינו'

קצת דינים ושעמים למצוות הלילה

א. הסבה

חייב אדם לאכול ולשתות כשהוא מסב בכיסא או מיטה מרופד. שכך הוא דרך המלכים ובחג זה כולם נוהגים כמלכים.  
הרמב"ם: חייב אדם לראות עצמו כאילו יצא בעצמו משמע מסב לדרך חרות.

ב. ארבע כוסות

חייב כל אדם לשתות בליל הפסח ארבע כוסות על הסדר ואף אם לא יכול חייב לדחוק בעצמו. מנין ארבע כוסות?  
רבי יוחנן: כנגד ארבע גאולות.  
רבי יהושע בן הלוי: כנגד ארבע ' כוסות' של פרעה בסיפור חלום פרעה ובפרשנות יוסף:  
ועתידים בנייך להוציא מידו ויודו בכוס ישועות אף הם ארבע פעמים.  
רבי לוי: כנגד ארבע מלכויות.  
ורבנן: כנגד ארבע פורעניות שעתיד הקב"ה להשקות את אומות העולם.  
מהר"ל: כנגד ארבע אמהות.  
הגר"א: רומזות לארבעת העולמות העולם הזה ימות המשיח תחתית המתים העולם הבא.  
מי שעושה את הסדר כהלכתו מובטחים לו כל העולמות. ובספר 'בני יששכר' כנגד ארבע זכויות שהיה לישראל במצריים. סימן לכך שאף על פי שהיין עשוי לבלבל את דעת האדם וכל עולמו מצומצם לתוך כוסו ישראל אינם כך ולמרות שהם שותים נגאליים לפניהם כל ימות עולם.

ג. יין אדום

למה אמרו מצווה בין אדום? זכר לדם המילה ולדם הפסח זכר לדם שהתיזו ישראל על המזוזות וזכר לדם התינוקות מישראל ששחת פרעה.

ד. מצוות ארבע כוסות בלא ברכה.

לפי שאין שותים אותם בבת אחת, ושמה יאנס בסוף הסעודה ולא ישתה כל ארבעת הכוסות ותמצא ברכתנו לשווא.

## ה. ברכת פרי הגפן על ארבע הכוסות

בעניין חיוב ברכת ' בורא פרי הגפן' על ארבע הכוסות , יש חילוקי דעות בין אשכנזים לספרדים.

### ו. כוס חמישי

נוהגים שבשעה שמוזגים כוס רביעי שגומרין עליו את ההלל, מוזגים עוד כוס אחת שהיא הגדולה מכולם לכבוד ולתפארת והיא נקראת כוסו של אליהו. וכשם שסמכו ארבע כוסות על ארבע לשונות של גאולה כך הכוס החמישית רומזת לגאולה האחרונה.

### ז. שלוש מצות

שלוש מצות שנותנים בליל הסדר קוראם להן כהן לוי ישראל לפי הסדר שלהם צריכים שני מצות שלמות לברכת המוציא ' לחם משנה ' ומשום ברכת, אכילת מצה , צריכים פרוסה. ועוד אמרו שלוש מצות על שום שלוש אבות רמז לשלושה פעמים שאמר אברהם לשרה לאפות רמז לשלושה מיני מצה שהיה מביא המקריב אם קורבנו.

### ח. חפזון

אף רמזי המצה כנגד ההגדה רמז יש בה לעבדות ולחרות יש בה רק קמח ומים והיא נעשית בחיפזון לפני שנגעלו לא נתנו להם להנפש מעמלם אפילו בלילה בחפזון עשו את לחמם ובחפזון אכלו אות וכאשר נשברה יד פרעה הוא שילך אותם במהירות.

### ט. מרור וחרוסת

אחד אנשים ואחד נשים חייבים לאכול כזית ומרור בליל הפסח זהו ערבוב של מתוק במר וכבר נאמר כי כל מעשיי הלילה מערבים גנות בשבח.

### י. כרפס

ירק עשב ששמו כרפס שאינו מר ואפשר לאכול חיי או מבושל.

### יא. כורד

כורד את המרור למצה ומחלק כך לכל המסובים אין מברכים אל הכורד מכיוון שישנו ערבוב בין מצוות תורה ורבנן.

יג. זרוע וביצה

בזמן שבית המקדש היה קיים היו עורכים מרור וירק ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח וכאשר חרב הבית אין יותר פסח ובמקומם אוכלים זרוע צלוי או צל אחר וביצה על שום הגעילה בזרוע נטויה והביצה רמז לרצון ה'.

יג. ביצה במי מלח

ולמה נהגו שנותנים הביצה במי מלח? יש מי שאומר שזהו זכר למהפכת סדום שהייתה בליל פסח וכל עמק סדום שהיה ברוך בכל טוב הפך לים המלח. יד אפיקומן גמרו את הסעודה וקודם ברכת המזון מוציאים את האפיקומן ממקום שתמנוהו ואוכלים ממנו בהסבת שמאל לפחות בזית. ואפילו ראש המסובים אם אבדה לו או נאכלה המצה הטמונה מקודם לכן נוטל מצה שמורה אחרת ועושה אותה אפיקומן שכן הטמנתה אינה מיוחדת את המצה אלא כד"י שישאלו הילדים מדוע טומנים את המצה ועדיין לא אכלנו? אחר אכילת אפיקומן שותים כוס שלישית אך אין אוכלים דבר כד"י שיישאר טעם של מצה בפה .

טו. מנהגי אפיקומו

אפיקומן מוזכר בסימניי הסדר בשם צפון כלומר להוציא את המצה השמורה מנהגים שונים נהוגים בעדות שונות בקשר לאפיקומן מנהג אצל רבים מקהילות ספרד לקשור אותה לכתף של ילד והיא נשאת שם עד שעת אכילת האפיקומן. רבי אליעזר אומר "חוטפין מצות בליל פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו" מכאן סמכו התינוקות שלא משיבים אלא בפדיון למרות שהכוונה הייתה חוטפין מיד הילדים כד"י שלא יאכלו כד"י טובא וירדמו אף על פי כך מנהג זה השתרש .

טז. פרוש אפיקומו

אפיקו - הוציאו מן- מטעמים שכבר נגמר עיקר הסעודה.

## סדר ההגדה

### כתב הרמבם:

מצות עשה מן התורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצריים בליל חמש עשרה בניסן מצווה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך ואם אין בנים לאישה ואם אין אישה לעצמו. מצווה זו של סיפור היציאה קיומה אבותינו מיום היציאה ממצריים אך עד שבאו אנשיי כנסת גדולה לא היה נוסח קבוע להגדה והם תקנו מטבע קבוע לברכות ולתפילות קדושות והבדלות ותקנו גם נוסח לסיפור. אחריי שגלינו מארצנו השתנה הנוסח ונאמר פסח זה שאכלו אבותינו על שום מה ולא אוכלים אנו וכו' ונוסף לשנה הבא בארץ ישראל. מתחיל בגנות מסיים בשבח.

עיקרה של מצוות ההגדה שצוותה עליה התורה, הוא כמו שנאמר במשנה: 'מתחיל בגנות מסיים בשבח, מצאנו בגמרא שני דעות בקשר לגנות והשבח גנות: מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו שבח: ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו גנות: עבדים היינו לפרעה במצריים שבח: יצאנו ה' אלוקינו. ואפשר לומר כי אין אלה שני דעות חלוקות.

### חג הפסח – חג המשפחה. (שחר 249-256)

לפי כל חכמי ההיסטוריה והחברה, סוד הצלחתם של כל הארגונים נעוץ בסניפים ובתאים הקטנים המפוזרים על פני מרחבים, בהם בא לידי ביטוי הגיבוש הרעיוני של הארגון ובאה לידי ביצוע הפעילות החברתית הרצויה, כך בעזרת תאים אלו מצליחים ארגוני המחותרת למינם וכך מצליחה גם תנועת החסידות ומתפשטת התורה בישראל – ממאות ישיבות קטנות. דברים אלו נכונים כמובן גם עבור עמים, כאשר התאים כאן הם היחידות המשפחתיות – ככל שהבנים ימשיכו ללכת בדרכי אבותיהם, תהיה זאת ערובה להמשך קיומו של העם. התורה מקפידה במיוחד בעניין זה ודואגת שאבות יעבירו לבנים את מורשתם הרוחנית ("והגדת לבנך"), וזוהי בדיוק מטרת חג הפסח – לחזק את התא המשפחתי. ואכן חג זה מתאים ביותר מכל הבחינות:

פרעה התנכל לבני ישראל והעביד אותם בפרך כאשר מטרתו העיקרית הייתה לחסל את דור הבנים, כאשר ראה שעיונים אלו אינם מספיקים גזר תקנות מפורשות הקוראות לחיסול כל בן נולד – ברור היה לפרעה שהתנכלות לבנים והפרדתם מההורים תביא לקץ העם היהודי. כך גם במהלך המכות הסכים פרעה בתחילה לשחרור העם חוץ מהטף, אבל כאשר ניחתה עליו מכת בכורות ראה פרעה לנגד עיניו את התמוטטות התא המשפחתי המצרי ונכנע.

הבעיה העיקרית של משה במדבר הייתה כיצד להפוך את הציבור לעם – הפתרון כמובן היה לחזק את התא המשפחתי, וזאת באמצעות זבח הפסח שבמסגרתו כל משפחה

נצטוותה לשבת לבד ולהעלות קורבן זה. בליל יציאתנו ממצרים מסביר משה לעם בפירוט כיצד לענות לשאלות עתידיות של הבנים בקשר לקורבן הפסח – מדוע זה היה חשוב לו כל כך? זאת מכיוון שכל היציאה למען הבנים זוהי כל תקוות העם! על רקע זה יובנו ביתר קלות מצוות 'קידוש כל בכור' והתועלת ב'מה נשתנה' (התשובה המפורטת לשאלות ארבעת הבנים). מכאן גם קל להבין מנהג נוסף והוא ההמתנה לאליהו הנביא שתפקידו תואם בדיוק את מטרת החג: לפי הנביא מלאכי מטרת אליהו לחדש את הקשר בין אבות ובנים ולצור בהם אחדות.

### מטרתו של מכות מצרים

כאשר התייצבו משה ואהרן בפעם הראשונה לפני פרעה ודרשו "שלח את עמי" השיב להם פרעה תשובה שכללה שני משפטים עיקרים: מי ה' ? , ו "לא ידעתי את ה' " , נשאלת השאלה האם אין כאן כפילות מיותרת? התשובה היא שמדובר בשני דברים שונים לחלוטין: אחת המטרות הייסודיות של המחשבה היהודית היא להביא לידיעתן של כל האומות וכמובן ישראל בתוכן , את עובדת מציאותו של ה' - ידיעה זו היא הנקראת לדעת מיהו ה' . כלומר ההכרה הכללית בה' כמציאות יחידה, זה שברא את העולם, שמנתבו ומקיימו. הדרך להשגת מטרה זו אינה אחידה – אומות העולם ישיגו מטרה זו לפי התורה רק לאחר שתבוא עליהם פורענות , כך למשל בספר יחזקאל מסביר האחרון מדוע הביעו פורענות על עמון, לעומת זאת ישראל ישיגו מטרה זו בדרך אחרת , חינוכית המודגמת בספר מלכים כאשר נביא נגלה לאחאב ונותן לו את הכוח להשפיע על העם בצורה כזו שידעו מיהו ה'. בניגוד לכל זה בלדעת את ה' מדובר על ידיעת דרכו של ה' , לזיהוי רצונותיו ולהשגת דרישותיו. כדי להשיג מטרה זו קיבל משה מה' את 13 מידות הרחמים. מכאן ברור גם מדוע שבני ישראל חוטאים אומרים עליהם שהם לא יודעים את ה'.

ונחזור לאותה שיחה – פרעה מסרב ואף מחריף בגללה את העול על בני ישראל , שמשה דורש הסברים מה' עונה האחרון שהוא הקשה את לבו של פרעה . מהמשך השיחה בין השנים מתברר שכל המטרה של מכות מצרים היתה ללמד את מצרים מיהו ה' ! , זאת מכיוון שאומות העולם אינן יכולות לקבל שיעור זה ללא פורענות.(המטרה המשנית היתה ללמד גם את בני ישראל מיהו ה') מכאן ברור מדוע לא ויתר ה' לפרעה גם שהסכים האחרון לשחרר את בני ישראל , ופיתה אותו לרדוף אחריו עד מותו – הוא לא הוציא מפיו הצהרה מפורשת מיהו ה' !. כמובן שעל הצהרתו השניה לא קיבל פרעה תשובה – אם בני ישראל עדין אינם יודעים את ה' אין טעם לדרוש זאת ממנו , לידיעה זו יגעו אומות העולם באחרית הימים.

### חג האמונה: (רועי 257-260)

בעוד שבימי חול האדם מתעסק וטרוד בענייני חולין הרי שהחגים והמועדים הם כמו תמרורים וסימני דרך שנועדו לעורר אתו ולחדש בקרבו את רוח האמונה ולכוון אותו אל ייעוד חייו- הקדושה החג שמסמל זאת ביותר הוא הפסח שכן מלבד היותו חג ראשון לרגלים הוא כולו מהווה תזכורת לאמונת אמת, למרות שאין חובת פרסום הנס בני ישראל מאז ומתמיד עשו כך.

### זכרתי לך חסד נעוריד:

מטרת חג הפסח ומרתת כל הנסים שעשה ה' בעת יציאת מצריים היא כדי להשריש את האמונה בישראל. בעוד שהעם כמעט וטבע בטומאה במצריים, הרי שמשם גאל את העם והביא אותו להתרוממות רוחנית כפי שאמר: "ויאמן העם". קשה לנו לתאר היום את הדרגות של האמונה שהגיע אליהן העם באותם זמנים: המוני אנשים ילדים זקנים נשים וטף כולם הולכים אחרי משה מבלי לשאול מה יהיה בקשר למזון ופרנסה במדבר הגדול והנורא, ואת זה ה' לא שוכח לעולם- אפילו כשהעם הדרדר לרמות הנמוכות ביותר בימי ירמיה, גם אז ה' בדברי תוכחתו מוסר כי למרות הכול **חסד הנעורים של העם לא יכול להימחות**".

### זכר עשה לנפלאותיו:

אלא שהמסר שנלמד ביציאת מצריים חייב להיות חדור ומושרש בכל דור ולכן אנו מוצאים מצוות רבות כל-כך שיש בהן אזכור ליציאה. על האדם לא להסתפק בסיפור היציאה בלבד: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצריים", כיוון שמטרת מצוות הפסח הוא השרשת האמונה בעם אז הטרחה של שתיית כוסות היין, מצות ההסבה וכולא היא כדאית והכרחית. מצוות אלו קיבלנו מה' והן סוד קיומנו ויסוד אושרנו.

### שמור את חודש האביב:

אפילו העובדה שהיציאה התרחשה באביב, פרט שנראה שולי, היא מאוד חשובה. אין זה מקרה שהעם יצא באביב בעוד שאדם מורגל לחשוב בגדול, לעגל סכומים, ולא לחשוב על פרטים קטנים מאוד כשהוא מתכנן דברים ענקיים, כך נראה שאחרי 200 שנות שעבוד וזריקת תינוקות לנהר מזג האוויר לא ישחק שום תפקיד. אך לא כך זה אצל ה' כשהוא החליט שזהו, בני ישראל סבלו מספיק, הוא תכנן תוכנית שבה גם הפרט הזעיר של חודש היציאה בא לתשומת לב וכדי שלא יסבלו מחום או מקור הוציאם באביב. והנה עוד דוגמא



## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

לכך שה' מתכנן פרטים קטנים- מדוע השיירה שבה נסחב יוסף נשאה בשמים? הרי בד"כ ערבים סוחבים דברים מסריחים כמו נפט (וכמו את עצמם) , הסיבה היא כדי שצדיק לא יסבול מריח רע. 22 שנה יוסף לא ראה את משפחתו וישב בכלא, מה זה משתווה לריח רע בנסיעה?- זאת יכולה להיות שאלה אצל בן-אנוש אך לא בשביל ה' שכן מה שנגזר על יוסף- זה מה שקרה לא **ותו לא**, אפילו אם נדרש לשנות את משאות הערבים, הוא לא יסבול יותר ממה שמגיע לו! ברגע שמגיעה הגאולה, איפה שזה לא יהיה, זה מתוכנן בדיוק אינסופי וברגע שזה צריך לקרות זה קורא, בלי שום התמהמהות.

### המצה – מאכל האמונה

כשם שהמצה נשאת כמות שהיא ברגע שהאופה עוזב אותה בניגוד ללחם שתופח אחר-כך , גם בני ישראל אין להם אף צורה חוץ מזו שה' נותן להם וקובע את גורלם.

### מעשה אמהות סימן לבנות: (רועי 160-161)

גם הנשים משחקות תפקיד ראשי בתנ"ך מכיוון שיש הרבה מקומות בהן נשים פעלו לקיום המשך הדור כמו שרה , תמר, אשת לוט וכו' וכמובן חווה. ע"מ 261 נותן הרבה דוגמאות למקומות כאלו.

בית-הכנסת "בדורא אורופוס" שבסוריה מעוטר בתמונות קיר שיש בהן מוטיבים מהתנ"ך.

### העומר (רועי 262-269)

סמוך לחג הפסח יש מועד שנקרא מועד "הנפת העומר" התורה ציוותה להקריב קורבנות מיוחדים ביום זה אך לא ציוותה "מקרא קודש" . מנחת קורבן העומר היא קרבן ציבורי ולא פרטי , מניפים את העומר וקוצרים מביאים מנחה ואז מחכים 7 שבועות עד שבועות בו מביאים מנחה שהיא כבר כיכרות לחם מוכן מנחה , השמחה בעת הקציר אינה שלמה שכן האיכר מפחד שהתבואה לא תספיק, אך אסור לחזור ולקצור ואסור לאסוף את התבואה שנפלה על הרצפה בעת הקציר שכן יהיו אלו לגר יתום ואלמנה . כך יש שני מושגים: "ביכורי שעורים"; "ביכורי חטים", הבאת החטים (הלחם המוכן) לא שווה גרוש בלי ההודיה שאחרי זה ורק אחר-כך אפשר לאכול מן החיטה החדשה. כשם שאסור לאכול מן החיטה עד אחרי ההנפה, כך אסור לאכול מן התבואה החדשה עד אחרי הבאת הלחם.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

יש כת שסברה שאסור גם להשתמש בין החדש ושמן החדש לפני הבאת הביכורים. הנפת העומר היא לפי הלוח הירחי והיא תמיד ב-ט"ז בניסן. הייתה כת שנקראה כת "הבייתוסים" ובה האמינו שההנפה צריכה להתרחש ב-כ"ו בניסן שכן לפי דעתם "אין קצירת העומר במוצאי יום טוב" הבייתוסים האמינו שאין להניף בשבת, בעוד שיש דעה שאומרת שהיו מביאים רק קוצר אחד על-מנת להפחית בחילול.

שלוחי בית-הדין החלו בכנות להנפה עוד בערב חג למרות שההנפה הייתה אמורה להתרחש רק במוצאי החג. ואז היו שואלים: "בקופה זו?, הן מגל זו? הן שבת זו? הן הן הן..." (וכולא (מתואר בסיכום של מישהו אחר).. העומר והביכורים נועדו כדי להבטיח מזג אוויר טוב ובכך להבטיח את הצלחת היבול בכל מחזור שנתי.

חז"ל יישבו מחלוקות על כך שנאמר לספור 7 שבתות ומצד שני נאמר 50 יום בכך שצריך לספור 7 שבועות ולקדש ביובל ימים, על כך שהתחילו לספור בעת ההנפה ונאמר 7 שבתות שלמות הם יישבו בכך שיש להתחיל לספור מהערב. חג השבועות מופיע גם בשם "חג החמישים": 1) צריך למנות ימים 2) צריך למנות שבועות. בניגוד לספירת השמיטה והיובל, על האדם למנות בפיו ולא למנות רק חשבונית את הימים הוא צריך להגיד כל יום את מספר היום.

### ל"ג בעומר – באור בסתר ובמסתורין: (רועי 270-271)

מותם של כל 300 חסידי עקיבא נותרת חידה עבור מפרשים אך יש כל מיני תיאורים של מגיפה, התגייסות לצבא כוכבא ומוות שם.. ל"ג בעומר נזכר כיום טוב מכיוון שביום זה פסקו תלמידיו של עקיבא מלמות. בל"ג בעומר מותר להסתפר ולהינשא אך אסור להתענות ולומר תחינות. ויש האומרים של"ג בעומר נקבע להיות היום בו ייפסקו כל ההגבלות על ההסתפרות והאבל וכו' כי ביום זה בא רשב"י וגילה לחברים את סודות תורת הקבלה וכך הפך יום זה ליום של שמחה.

### יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג (עודד 272-293)

המאמר עוסק במקומו של יום העצמאות בספרות הרבנית לגונויה: מעמדו כחג דתי, שאלות הלכתיות, שירים ופיוטים, מנהגים שונים, "התקווה" ויחס הציבור הדתי אליה, זיקוקין די-נור, המצעד הצבאי, חידון התנ"ך, פרס ישראל ויום העצמאות ביהדות התפוצות.

### מעמדו הדתי של יום העצמאות

שאלת מעמדו הדתי של יום העצמאות היא משאלות היסוד של חג זה, קיימות שתי גישות: (1) היו רבנים שראו בתקומת עם ישראל ובהצהרת חירותו, אירוע דתי – מאחורי הכרזת המדינה בידי אדם ניצבת ההשגחה המכוונת את ההיסטוריה. ביניהם: הרב משולם ראטה (חבר מועצת הרבנות הראשית), הרב צבי יהודה קוק (ראש ישיבת 'מרכז הרב') ועוד. הכרזת המדינה היא אירוע דתי ואולי אפילו תחילת גאולת ישראל.

(2) מנגד היו רבנים שהסתייגו מהקמת המדינה ומיום העצמאות – הם התנגדו לעצם התחייה הלאומית, שהיא בעיניהם בבחינה בגידה בה', והייתה גם התנגדות לשיתוף פעולה עם תנועה לאומית חילונית. תומכים בגישה זו בעיקר זרמים דתיים קיצוניים כמו 'נטורי קרתא', אך גם רבנים אשר לא מזוהים עם הזרם הדתי קיצוני תמכו בגישה כמו למשל – הרב ראובן גרוזובסקי. טענותיו: הכרזת המדינה לא מסמלת את תחילת הגאולה כי רק המשיח יכול לקבץ גלויות, האמונה חלשה בקרב בעם, המצב הגשמי והרוחני לא טוב.

יום העצמאות מוזכר לעיתים רחוקות בלבד בספרים דתיים ורק בקרב התומכים בגישה הראשונה. שלילתו של יום העצמאות כחג דתי בעולם החרדי גרמה לכך שהספרות החרדית הענפה על החגים בא"י לא הקדישה ליום העצמאות של מדינת ישראל כל התייחסות.

### הלכות מיוחדות ביום העצמאות

הרבנים שראו ביום ה' באייר תאריך משמעותי מבחינה דתית, יצקו לו תוכן חגיגי-דתי. קיים קושי בהחדרה של יום זה בתודעה הציבורית כחג דתי. השאלה הגדולה בין הרבנים היא האם הוספת ברכות מיוחדות ביום זה היא ברכה לבטלה – כלומר, ברכה סתם או שזו מצווה. עוד שאלה היא האם מותר להתגלח ולהסתפר ביום העצמאות, שהרי הוא חל בימי ספירת העומר האסורים בגילוח ובתספורת? היו רבנים שהתירו את הדבר והיו אשר אסרוהו.

קובץ תשובות הלכתיות על יום העצמאות מרבני ישראל, נערך על ידי נחום רקובר בספרו 'הלכות יום העצמאות ויום ירושלים'. מעת לעת מתפרסמות שאלות הלכתיות נוספות (על אלה שהביא רקובר). כך למשל נתפרסמה לאחרונה שאלה שנשאל הרב הראשי לישראל בן ציון מאיר חי עוזיאל בשנת תשי"ב, אם מותר לבטל תינוקות מתורה ביום העצמאות, כדי שישתתפו בחגיגה בג'רבה שבתוניס. הוא השיב בחיוב, "למען יכירו התלמידים את חסדי ה' עם עמו ישראל ביום זה".

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

נקבעו מספר סידורי תפילה מיוחדים ליום העצמאות, על ידי רבנים מיוצאי עדות שונות: רמ"צ נריה – הרב משה צבי נריה חיבר 'תקון יום העצמאות' לפיו אין לעשות מלאכה שדורשת מאמץ ביום, יש לכוון את המחשבה להודות לה' ביום זה על נפלאותיו, לחלק צדקה, קיים עידוד להניף דגל. הקיבוץ הדתי – פרסמו את 'סדר תפילות ליום העצמאות'. בית הכנסת האיטלקי בירושלים. רא"ע שרקי – סידור בנוסח ספרדי, שערכו הרב אורי עמוס שרקי, מיוצאי ישיבת 'מרכז הרב'. מ' ידיד – מנחם ידיד ערך את 'סדור גאולת ישראל ליום הזכרון ולחג העצמאות'.

במשך השנים נתגבשו פחות או יותר סדרי תפילה ביום העצמאות, וכיום, פרט לחברי הקיבוץ הדתי, רוב רובו של ציבור המתפללים הציוני אוזח בנוסך אחיד כדוגמת זה המצוי בסידור 'רינת ישראל' (בעריכת שלמה טל). רוב הסידורים הנדפסים בישראל היוצאים מטעם הזרם החרדי לא נזכר יום העצמאות ותפילותיו, כמעשיהם בספרות על המועדים.

### דרשות ושיתות

יום העצמאות הביא ליצירה מחשבתית. נתחברו מספר רבצי מאמרים שהוקדשו לכך. הרבנים הראשיים לישראל, ראשי הישיבות הציוניות וכלל הרבנים הציוניים דורשים דרישות ביום זה, ומצווה על כל אחד להשתתף בהם. חלק מהדרשות הועלה על הכתב.

### זיכרון

הפצת זיקוקין די-נור היא סמל לפתיחת חגיגות יום העצמאות. מעוז עזריהו כותב, כי מופע כזה היה קיים כבר במאה ה-18, ומשמעותו הסמלית הינה הכרזה על יכולת השליט לגייס גם את השמיים, שהיו עד כה מחוץ להישג ידו של האדם, לסיפוק תהילת השליט והשושלת. אך כיום הטעם עמוק פחות, ומטרתו בעיקר ליצור פתיחה חגיגית נאה לחג וחימום האווירה בקרב הקהל הרחב. המנהג הזה היה קיים בחג אחר – שמחת תורה.

### המצעד

המצעד הצבאי היה נהוג שנים רבות בעבר, כיום איננו נהוג עוד. היו רבנים אשר הכירו בחשיבות צה"ל ובחשיבות השירות הצבאי של בחורי ישיבות והציבור הדתי. לעומתם, היו רבנים אשר התנגדו לגיוס בני ישיבות לצה"ל, אלה גם לא תמכו בקיום מצעד צבאי או בצפייה בו. הרב חיים דרוקמן תמך בקיום המצעד: הוא טען שהכוח הצבאי הוא לשם הצלת עם ישראל מיד אויביו ולכן כלי הנשק הם תשמישי קדושה. לעומתו, הרב קלמן כהנא התנגד לקיום המצעד: לדעתו אין צורך בהפגנה ראוותנית, העם זקוק לעידוד אך לא דרך מצעד צבאי.

## חידון התנ"ך

חידון התנ"ך לנוער יהודי בעולם הוא המנהג הרשמי הקרוב ביותר לעולם הדתי והרבני. מטרתו – דרבון המשתתפים בחידון ללמוד את החומר עליו הם נבחנים, הפצת התורה בקרב העם וכן יציקת תוכן רוחני-דתי לחג העצמאות. החידון נערך מידי שנה ביום העצמאות החל משנת תשכ"ג, והוא המשך לחידון הבינלאומי לתנ"ך למבוגרים.

## פרס ישראל

פרס ישראל הינו גמול ממלכתי מטעם מדינת ישראל לאזרחים, מוסדות ומפעלים, המוענק ביום העצמאות מדי שנה מאז שנת 1953, על הישגים בתחומים שונים הוגה הרעיון היה שר החינוך והתרבות בן ציון דינור. הקשר ליום העצמאות ברור: המדינה מוקירה את התורמים לה ביום חגה. פרס זה גרם לויכוחים ולדיונים רבים, בעיקר סביב השאלה אם ראוי אדם זה או אחר לקבל את הפרס, מחמת רמת חידושו ותרומתו או מחמת דעותיו, מעשיו, אמירותיו בעבר. קשה למצוא התייחסות רבנית למנהג מתן פרס ישראל, אך ישנם מקורות המתייחסים באופן כללי למתן פרס על הישגים לימודיים. ואולם, פרסי ישראל באים לרוב כאות הוקרה על מפעל חיים שנעשה בעבר, ולא לצורכי דרבון לעתיד.

## יום העצמאות ביהדות התפוצות

במאמר יש תיאורים של סדר יום העצמאות בשלוש קהילות בגולה בשנים באחרונות:

- (1) העיר קלן בגרמניה – אומרים בתפילת מנחה בערב יום העצמאות 'אל מלא רחמים' לזכר חללי צה"ל. בערבית מתפללים כמנהג הקהילות הציוניות בישראל ולאחר התפילה ניתנת הרצאת הרב, 'עלינו' ו'התקוה'. לאחר מכן, חוגגים עד אחרי חצות. הדגל מונף 24 שעות.
- (2) העיר גלזגו שבסקוטלנד – יום העצמאות נחגג במישור הקהילתי בלבד, ולא אצל הפרט ביתו. כך למשל, לא נהוגה סעודה משפחתית. בקהילה התומכת בציונות, אשר חלק מחבריה שולח את ילדיו לארץ ולתנועות ציוניות, יש תשומת לב רבה ליום זה. חוגגים את החג ביום ראשון באותו שבוע שחל בו ה' אייר, בו אנשים פנויים מעבודה, ולא דווקא בתאריך עצמו. יש מעין שוק, עם תכנית הפעלה למשפחה: ריקודי עם המונחים על ידי ישראלים לשעבר או שליח מישראל, דוכני פלאפל, הגרלות וכו'. בבית הספר היהודי מקיימים טקסים לכבוד החג.
- (3) העיר סאן-פראנסיסקו (קליפורניה) – יש להבחין בין ההיבט הדתי התלוי בזרם אליו משתייך בית הכנסת, לבין ההיבט התרבותי והטקסי המתייחס לקהילה כולה. באשר לתפילה – ניתן להתייחס לשלושה זרמים: אורתודוקסים, קונסרבטיבים, רפורמים. אורתודוקסים: אין משנים את נוסח התפילה פרט לתוספת קטנה לביטחון ישראל ולשלום חיילי צה"ל. רפורמים:

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

המגמה אצלם היא להשתמש בשבת כיום לתפילות, כך שאפילו אם הם מסכימים שיום העצמאות הוא יום טוב, אין הם מקיימים בה' באייר תפילות. הסידור כולל תפילה מיוחדת לשבת שלפני יום העצמאות ומוקדשים בסידור כ-15 עמודים ליום זה. קונסרבטיבים: מקפידים להתפלל לפי נוסח תפילת יום העצמאות. ברוב בתי הכנסת בהם יש תפילה ביום העצמאות אומרים פסוקי דזמרא של יום טוב, הלל בברכה והפטרה החגיגות הנעשות במסגרת בית הכנסת כוללות שירה, ריקוד, אוכל ישראלי. כיוון שמדובר באירוע הנעשה ביום חול, משתדלים לצרף לחגיגה את ל"ג בעומר, כדי לא לדרוש מחברי הקהילה לבוא לבית הכנסת שלא במסגרת שבת וחג. החגיגות הנעשות במסגרת הקהילה – אופיים מדיני יותר: נוכחות מדינאים, מגבית למען ישראל, שולחנות ובהם מראים כמה ישראל קטנה, שולחן של תנועת 'שלום עכשיו' ושל מתיישבי יש"ע וכו'. המוקד הוא אוכל ישראלי, מוזיקה, מחול ישראלי, תוכנית אמנותית לילדים, וכו'.

### חסר החלק של אילו (294-301)

### שבועות מנהגי החג (אילו 302-308)

חג השבועות הוא אחד משלוש הרגלים והוא הקצר בהם, יום אחד. חג זה משופע ברעיונות, בסמלים ובמנהגים. לחג זה שבעה שמות: חג הקציר, יום הביכורים, חג השבועות יום החמישים, עצרת חג מתן תורה ויום הקהל.

#### חג הקציר

חג זה חל בתקופת קציר החיטים ומבטה את אופייה של העונה החקלאית. כאשר מגיע האביב לקצו ומתחיל הקיץ האיכר חוגג את הקציר יבולו בהודאה ל ה' על רוב טובו וברכתו.

#### יום הביכורים

אף שם זה של החג קשור בעבודת אדמה מפאת שביום זה החלו להביא ביכורים לבית המקדש. שתי הלחם שהיו מביאים לבית המקדש נקראו ביכורים לאחר המנחה החדשה היה מותר להביא למקדש מנחות מהיבול החדש. כל איכר אסף את ביכורי שדותיו והביא לבית במקדש אלו נקראו ביכורים מאיר ונתלשו מן הקרקע.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

### חג השבועות

שם זה הוא הנפוץ והמקובל ביותר בעם. בתום שבעה השבועות שספרו מפסח חל חג השבועות. חג הקציר וחג הביכורים מתארים עונה בטבע ומנהגים של הבאת ביכורים לבית המקדש. אבל לאחר חורבן הבית בהיות העם בגלות ציין השם חג השבועות את מהות החג וזמנו, שלא תאמר אם אין קציר אין אתה עושה יום טוב.

### יום החמישים

בדומה לחג השבועות שם זה מציין את זמנו של החג. ומפאת חשיבותה הרבה של ספירת העומר, ספירת החמישים יום או שבעה שבועות מפסח כונה החג בשם זה. הדגשת זמנו של החג מתארכו של פסח באה לציין את הזיקה בין פסח לבין חג השבועות. חג הפסח הוא היציאה מעבדות לחירות וחג השבועות הוא התגשמותו של הרעיון הרוחני דתי שליכד את העבדים ונסך בו חיי אומה מלוכדת במסכת ערכים.

### עצרת

המילה עצרת היא כינו ליום אחרון של חג. היום השביעי של פסח ושל סוכות נקרא שמיני עצרת. חז"ל קראו גם לחג השבועות עצרת כי הוא משלים את חג הפסח בתום של השבעה שבועות ויש המכנים את חג השבועות עצרת של פסח.

### חג מתן תורה

במקרה לא נזכר שם זה של החג, ומקורו מבוסס על מקורות תלמודיים. על פי מקורות אלו התורה ניתנה ב' סיוון שהוא השבועות.

### יום הקהל

ביום מתן תורה נצטווה משה להקהיל את כל העם לפני הר סיני, שם זה מביע את מושג האחדות של עם ישראל (שהיום לא כל כך רואים).

### חגת שבעה

זהו הקיצור לזכור שמות חגים אלו. חמישים, קציר, תורה, שבועות, ביכורים, עצרת, הקהל.

### מנהגי החג

ההווי של חג השבועות משופע במנהגים שונים. ובמילה אחרית נכללו כל המנהגים המיוחדים של החג. אקדמות, חלב, רות, ירק, תיקון.

### אקדמות

זהו פיוט בלשון הארמית לפי סדר הא"ב שנתחבר במאה ה-11 ע"י רבי מאיר, הפיוט מכיל תשעים שורות המתחרזות כולן באותיות 'תא' והן משבחות את בורה עולם ואת ישראל אשר מחזיקים בתורה ומתארים את השפע החומרי הרוחני אשר מובטח לישראל בסוף הימים. מנהג קריאת האקדמות בחג השבועות מקובל אצל עדות האשכנז.

### כתובה לחג השבועות

אצל במה מן עדות המזרח מקובל לקרא בשעת הוצאת ספר התורה בבית הכנסת "כתובה לחג השבועות". פיוט אשר מתארת את יחסו של החתן אל ארוסתו והיא אלגוריה בין הקב"ה לבין ישראל עמו.

### תנאים

ה' תנאים ' בין הקב"ה לבין כנסת ישראל הם דוגמא לכתב תנאים בין חתן וכלה. מקובל לאמור אותם בעדות המזרח בחג השבועות.

### אזהרות

בהרבה מעדות המזרח נהוג לאמור בחג זה בשעת תפילה פיוטי אזהרות אשר מיוסדים על תרי"ג מצוות.

### פרחים וירק לכבוד שבועות

בחג השבועות נוהגים לקשט את הבתים ובית הכנסת בענפי ירק ופרחים שונים. בקרב עדות המזרח נוהגים גם לזלף מי שושנים על המתפללים ולזרוק שושנים על ספר התורה. אל תיקרי שושן אלה בששן היינו הדת ניתנה בשושנים. בשביל שושנה ינצל כל הפרדס כך בזכות התורה ינצל כל העולם כולו. יש אומרים שכל פרחי הירק לשם הביכורים שהיו בבית המקדש.



### מגילת רות

נוהגים לקרא את מגילת רות בחג השבועות. לפני שקיבלו ישראל את התורה נתגיירו וקיבלו את כנפי השכינה וגם רות המואבייה נתגיירה ונכנסה תחת כנפי השכינה. ויש אומרים (התלמוד הירושלמי) קוראים את מגילת רות משום שדוד המלך מת נפטר ביום זה, ומגילת רות מספרת ביחסו לדוד. עוד נאמר למה מגילת רות קוראים בזמן שבועות? ללמדך שלא ניתנה התורה אלה ע"י ייסורים. וזהו מהות המגילה. בתחילת המגילה מוזכר קציר שעורים וזהו חג הקציר.

### תיקון ליל השבועות

מפאת קיצורו של החג שנמשך יום בלבד צירפו את לילו ליומו וכך נהפך ל"יומא אריכתה" (יום ארוך). נוהגים להיות ערים כל הלילה ולקרא בספר תיקון ליל השבועות שהוא תמצית מן התושב"ע ושבתב, שנתחבר במאה 15 ע"י מקובלי צפת.

### מאכלי חלב

אחד הסממנים של חג השבועות הוא אכילת חלב. טעמים שונים למנהג זה אחד מהם הוא כאשר בני ישראל חזרו ממעמד הר סיני לביתם לא יכלו עוד להשתמש בכליהם מפני דיני הכשרות החדשים לכן נאלצו להסתפק במאכלי חלב בלבד. אחרים דורשים את הפס' "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבעתכים" כלומר מחלב. (ר"ת) מצוות לא תבשל גדי בחלב אמו חלה ב'ו' בסיוון, ולפיכך נוהגים לאכול בו מאכלי חלב. ועוד נאמר על הר סיני "למה תרצדון הרים גבנונים" מלשון גבינה.

### דוד המלך בחג השבועות

לפי המסורת יום פטירתו של דוד חל ביום חג השבועות. מנהג קדום הוא לבוא ולהתפלל בקברו של מלכי בית דוד ולהדליק ק"ן נרות כמניין המזמורים בתהילים שלפי המסורת נתחברו ע"י דוד המלך.

## חג השבועות בימי בית שני (אילו 309–313)

כידוע חג השבועות שונה משאר המועדים בכך שלא נאמר במפורש מועדו. התורה תולה את זמנו בהבאת העומר "וספרתם לכם ממחרת יום השבת .....יום העומר שבעה שבועות תמימות..." ועדיין אנו צריכים מן המסורת שתפרש לנו מהו ממחרת השבת. התורה התכוונה למחרת חג הפסח ואילו המסורת שתושב"ע התכוונה שבשבת שלאחר חג הפסח. ולפי זה חג העצרת יחול לעולם לאחר שבת. בתורה לא כתוב במפורש שחג השבועות הוא חג מתן תורה. בפרשת יתרו כתוב שישראל קיבלה את התורה בחודש השלישי אבל לא בדיוק באיזה יום נאמר. אולם מסורת עתיקה בישראל קשרה את חג העצרת עם חג מתן תורה. התורה מצווה על העלייה לרגל בשלושת הרגלים בפסח סוכות ושבועות, בחג זה עלו לרגל הכי פחות למרות שאין סיבה למעשה זה. אבל ממכתבו של יוסף בן מתתיהו על כיבושם של הפרתיים את ירושלים 'ובהגיע החג הנקרא חג החמישים מלאו סביבות הר הבית והעיר כולה עולי רגל' ניתן ללמוד על ריבוי עולי הרגל שעלו בחג השבועות מן ההלכה שקבעה שבעה ימים לתשלומים למי שלא עלה בידו להביא את הקורבנות ביום טוב. אמנם לא מצאנו בעצרת כל מצוות יום שנעשתה במקדש, אשר העם נטל בו חלק כבחג הפסח ובחג הסוכות. שתי הלחם שהקריבו בחג השבועות הקריבו בידי הכוהנים הגדולים ולא היה לעם חלק ממנו.

מצווה אחת קשורה לחג זה במקדש והיא הבאת הביכורים. לאחר חורבן הבית כתוב במסכת סוטה שאין אוכלין בשר ושותים יין כי לזכר העולה היין אשר היו שותים בבית המקדש ועכשיו בטל איננו. יש אומרים שאף תאנים ופרות לא אוכלים לזכר הביכורים שהיו בבית המקדש.

### קריאת התורה

קריאת התורה היא אחד הדינים הקדומים. אולם מן התורה מחויבים רק לקרא בפרשת "זכור אשר עשה לך עמלק" פעם בשנה, אבל חכמים תקנו שלא יעברו שלשה ימים בלי קריאה בתורה.

כתוב בתורה שפעם בשבע שנים בחג הסוכות צריך לקרא בתורה ברבים בכדי להפיץ אותה ולהורות את דרכי האמונה הטהורה. לפי המקורות משה תיקן שצריך לקרא בתורה בשבתות ובחגים ועזרה תיקן שצריך לקרא גם בימי שני וחמישי. בארץ ישראל הייתה קריאת התורה נערכת שלוש וחצי שנים עד ששני מחזורים הקיפו שמיטה שלמה הסדר המקובל היום נקבע בבל ואורך שנה אחת 54 פרשיות כמספר השבתות. קריאת התורה הייתה נעשית ע"י חברי העדה ממונה מטעם העדה היה ממנה מס' אנשים אשר היו קוראים מתוך ספר התורה.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

קריאת התורה בימנו קוראים בתורה אם יש לפחות מנין (10) של אנשים וקוראים בה לפי הטעמים ופסוקים אשר בה.

בעל הקריאה - הוא הקורא בתורה.

קוראים בתורה ארבעה פעמים בשבוע שני וחמישי ובשחרית ומנחה של יום שבת, מלבד ימים אלו קוראים עוד בשחרית של יום טוב ראש השנה חנוכה ופורים. יש נוהגים לקרא גם במעריב של שמחת תורה. בשבתות קוראים את הפרשות כסדרן כסדר השבתות נ"ד פרשות, ובשמחת תורה קוראים את הפרשה האחרונה. בימי מלאכה כגון שני וחמישי עולים לתורה שלושה אנשים לתורה, בראש חודש עולים ארבעה אנשים לתורה. בימים טובים עולים חמישה אנשים ומפטיר וביום הכיפורים מפאת קדושתו הרבה עולים שישה ומפטיר. תחילה עולה כהן ואח"כ לוי והשאר ישראל כלומר כל יהודי. אם אין כהן עולה לוי או ישראל במקום כהן ומשני ואילך עולה ישראל. אם אין לוי אז הכהן ממלא את מקומו של הלוי ומברך פעמיים על העלייה. כאשר קוראים שתי פרשיות אשר רחוקות אחת מן השניה אז מוציאים שני ספרים. מפטירים בנביאים בשחרית של שבת ומנחה של יום הכיפורים המפטיר עולה אחרון וקורא את ההפטרה בהטעמה ובנעימה מיוחדת ומברך לפניו ואחריה. אחרי קריאת התורה מחזירים אותה לארון הקודש ואמרים תפילה שנקראת מי שברך.

### קריאת שמע

כינוי לשלוש פרשיות בתורה אשר חייב כל איש בישראל לאמור פעמיים ביום בשחרית ולפני תפילת שמונה עשרה של ערבית. אנשי הכנסת הגדולה החמירו עם קריאה זו בעם. בקריאת שמע יש קידוש לשמו של אל האחד "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד"

### קריעה

קריאת הבגדים לסימן אבלות, יעקב קרע את בגדיו כאשר שמע כי יוסף מת. על שבעה קרובים חייב אדם לקרוע את בגדיו ולשבת שבעה לאות אבל והם: אמו אביו בנו בתו אחיו אחותו ואשתו. על אביו ואמו קורע את כולן על כל המתים כולם תופר תפירה גסה(את הקריעה) אחרי שבעה ימים מיום המיתה על אביו ואמו אינו מאחה לעולם.

### חמש מגילות

חמש מגילות הן: שיר השירים רות איכה קהלת ואסתר. קריאתם נאמרת בציבור עוד לפני חתימת כתבי הקודש.

שיר השירים-נהוג לקרא בכל יום שישי לפני קבלת שבת ובלייל הסדר של פסח לאחר ההגדה.

## מועדי ישראל תלמוד, הלכה ומנהג – התקציר 2004

רות- נקראת בחג השבועות מפני שהיא סבתו של דוד המלך אשר נולד ומת בשבועות.  
איכה -נקראת ביחידות בשבת שלפני תשעה באב ובציבור בליל תשעה באב.  
קהלת-בשבת חול המועד סוכות או שמיני עצרת אם חל בשבת הספרדים נוהגים לא לקרא בכלל.

אסתר- זוהי המגילה היחידה אשר מחויבים לקרא אותה בציבור ויש אפילו מסכת עליה בתלמוד- מגילה. את כל המגילות קוראים מתוך קלף או מן החומש פרט למגילת אסתר שחויבה להיקרא מן הקלף.

### חמישה עשר באב:

יום טוב בעם ישראל יום התקשרות זוגות לשם נישואים יום הפגנת אחווה בין שבטים.

### חמישה עשר בשבט:

יום חקלאי. לפנים בישראל כיהנו: ראש השנה לאילנות מועדו בליל הירח המלא.